

HALİKARNAS BALIKÇISI'NIN *AGANTA BURİNA BURİNATA* ROMANINDA OTOBİYOGRAFİK YANSIMALAR VE TANIKLIKLAR

Bâki Asiltürk*

Özet: Halikarnas Balıkçısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı) romanlarında kendi biyografisinden en çok yararlanan yazarlardandır. Halikarnas'ta (Bodrum) geçirdiği yılların yaşantılarına romanlarında çokça yer verir. Halikarnas'ta önce sürgün olarak bulunmuş, yöreyi çok sevince de bir daha oradan ayrılmamıştır. Sürgün yıllarından sonra Halikarnas'ta balıkçılık ve çiftçilik yapmış, yazarlığın yanı sıra hayatın içinde olmayı da çok önemsemıştır. Yazarın ilk yapıtı olan *Aganta Burina Burinata*'da denizcilik, çiftçilik ve evlilik hayatı vs. hep kendi biyografisinden belirgin izlerle romana yansıtılır.

Anahtar Kelimeler: Halikarnas Balıkçısı, *Aganta Burina Burinata*, roman, biyografik okuma.

AUTOBIOGRAPHICAL REFLECTIONS AND TESTIMONIES ON THE NOVEL *AGANTA BURINA BURINATA* BY HALİKARNAS BALIKÇISI

Abstract: Halikarnas Balıkçısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı) is one of those writers who benefit from their own biography at most. He widely gives place to experiences of the years that he lived in Halikarnas (Bodrum). Initially he was in Halikarnas as an exile, but then he liked the region and did not leave there. After his exile years he dealt with fishing and farming, thus he paid more attention to being in life as well as being writer. In his first work *Aganta Burina Burinata*, his life of fishing, farming, marriage etc. is reflected to the novel with explicit marks from his biography.

Keywords: Halikarnas Balıkçısı, *Aganta Burina Burinata*, novel, biographical reading.

GİRİŞ

A sıl adı Musa Cevat Şakir Kabaağaçlı olan Halikarnas Balıkçısı (1890-1973) Cumhuriyet dönemi Türk roman ve hikâyesinin kendine özgü yazarlarından. Gerek hayatındaki sürgünlük, hapislik ve başka dalgalanmalar gerekse yapıtlarındaki benzersiz içerik ve biçem özellikleri onu edebiyatımızın ilginç imzalarından biri yapmıştır. Bodrum'a (Halikarnassos) olan aşkı, Bodrum'da sürgün hayatı yaşaması, sürgünden sonra da Bodrum'dan ayrılmayıp

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
bakiasilturk@marmara.edu.tr

orayı yurt edinmesi, hepsinden önemlisi de Bodrum' u edebiyat, kültür ve turizm dünyasına tanıtmayı, dikkate değer özelliklerdir. Cevat Şakir'in hem edebiyatçılığı hem de kişiliği Bodrum' la özdeşleşmiştir:

“Halikarnas Balıkçısı, Bodrum diye bir yer yaratmış insandır. İnsanlar çoğunlukla doğdukları yerle anılır. Balıkçı ise yarattığı yerle, Bodrum' la anılıyor. Bugün birçok kişi Halikarnas Balıkçısı' nın doğduğu yeri bilmez de Bodrum denince hemen onu hatırlar. Türkiye, Bodruma adını, Bodrum' un yoksul balıkçılarının denizle, deniz ağalariyle kavgasının acıklı serüvenlerini ilk defa ondan duymuştur. Balıkçı' nın Bodrum aşkı, bakmasını, görmesini bilen, yalnızca görmekle kalmayıp değerlendiren, gördüğü güzellikleri zenginleştiren bir insanın bir kente olan aşkıdır.”¹

Yazarların ilk dönem romanlarında, genel bir kural olmamakla beraber, kendi hayatlarından veya yakınlarının yaşantılarından ayrıntıların geniş şekilde yer aldığı bilinir. İlk romanlar adeta biyografiyle edebiyatın bir arada düşünüldüğü yapıtlardır. Romancılar ilk dönem romanlarında malzemeyi ya kendi yaşantılarından ya da yakından tanık oldukları hayatlardan seçmeyi tercih ederler. Halide Edip' in *Seviye Talib* ve *Handan*; Reşat Nuri Güntekin' in *Çalıkuşu*; Peyami Safa' nın *Dokuzuncu Hariciye Koşuşu* ve *Bir Tereddüdün Romanı*; Halide Edip Adıvar' ın *Handan*; Orhan Kemal' in *Baba Evi*, *Avare Yıllar*, *72. Koşuş*; Yusuf Atılgan' ın *Aylak Adam* ve *Anayurt Oteli*; Tezer Özlü' nün *Çocukluğun Soğuk Geceleeri*; Goethe' nin *Genç Werther' in Acıları*; Dostoyevski' nin *Öteki*, *Kumarbaz*; Dickens' in *Oliver Twist*; Knut Hamsun' ın *Açlık* vd. gibi büyük çoğunluğu ilk veya ikinci, bazıları ileri dönem eseri olan romanlarda içerik ya otobiyografik ağırlıklı ya da tanıklıklara dayalıdır.

Halikarnas Balıkçısı' nın ilk romanı olan ve 1945' te yayımladığı *Aganta Burina Burinata*' da otobiyografik özellikler geniş şekilde yer alır. Yazarın denizcilerin ve çiftçilerin hayatını anlatan *Aganta Burina Burinata*' yı Bodrum' daki son yıllarında kaleme almış olması biyografik açıdan özel bir önem taşır. Gerek doğrudan kendi hayatının belirgin izlerini taşıyan balıkçılık, çiftçilik, evlilikle ilgili ayrıntılar ve gerekse Halikarnas' ta geçirdiği sürgün hayatı sırasında tanıdığı kişileri roman karakteri olarak kullanması bu romana otobiyografik yapıt özelliği katmaktadır. Yaşantıların ve tanıklıkların bu romana yansımalarına, hayat ile roman arasındaki biyografik paralelliklere geçmeden önce yazarın hayatındaki bazı ayrıntılara ilişkin bilgi vermek, biyografik yansımaların sağlam bir zemine oturtulabilmesi açısından gereklidir. Halikarnas Balıkçısı, bu romanında kendi hayatının tarihçesini kurgu üzerinden anlatmış değildir, belli noktalardan kendisiyle roman kahramanı arasında belirgin paralellikler kurmuştur. Bu bakımdan, *Aganta Burina Burinata*' ya doğrudan “otobiyografik roman” diyemsek bile yapıtın otobiyografik yansımaları ciddi şekilde taşıyan bir roman olduğunu söylememiz gerekir.

HALİKARNAS BALIKÇISI'NIN BİYOGRAFİSİ²

Cevat Şakir, 17 Nisan 1890'da, babası Mehmet Şakir Paşa'nın yüksek komiser olarak görev yaptığı Girit'te doğar. Amcası Cevat Şakir Paşa, II. Abdülhamit devri sadrazamlarındandır. Amcası Cevat'la aynı adı taşımasının nedeni, çocuk sahibi olamayan amcasının onu kendi çocuğu gibi sevmesidir, bu sevgiyi karşılıksız bırakmak istemeyen aile, ona amcasının adını vermiştir. Ailenin soyadı ise memleketleri olan Afyon-Kabaağaç'tan gelmektedir.

Musa Cevat Şakir, daha sonra epeyce kalabalıklaşacak altı çocuklu ailenin ilk çocuğu olarak dünyaya gelir. Kültürlü bir aile ortamında büyür. Ailesi tarafından çok sevilen bir çocuktur; özel dersler aldırılır, mürebbiyelerin bakımını altında yetiştir. İleriki yıllarda ailede yakın veya uzak akrabadan sanatla ilgilenen çok sayıda insan vardır. Kız kardeşi Fahrünnisa (Kral I. Faysal'ın kardeşi Emir Zeyd'le evlendikten sonra Zeyd soyadını alır) dönemin ünlü kadın ressamlarından, diğer kız kardeşlerden Aliye gravür sanatında adından söz ettirir. İkinci kuşak akrabalarından Füreya Koral, alanında bir ilke imza atarak ilk Türk kadın seramikçi olur.

Musa Cevat Şakir'in çocukluk yıllarında, babası Şakir Paşa elçi olarak Atina'da bulunmaktadır. Küçük Cevat Şakir'in çocukluğunun ilk 5 yılı Atina-Falieron'da geçer. Aile Büyükkada'ya taşınınca ilkokul için Büyükkada Mahalle Mektebine gider, ortaokul ve lise eğitimini Robert Kolej'de tamamlayıp, iyi derecede Fransızca ve İngilizce öğrenir. Sonraki yıllarda İspanyolca, Rumca ve İtalyancayı da ana dili gibi öğrenecektir.

Çocukluğu Atina, Büyükkada gibi denizle iç içe coğrafyalarda geçen Cevat Şakir'de deniz sevgisi çok küçük yaşlarda başlar. Yetiştığı coğrafyalardaki yaşantıların bilinçaltında bıraktığı etkiler nedeniyle çocukluktan itibaren meslek olarak denizciliği seçmeyi düşünür. Otoriter bir adam olan babası ise onun bu isteğini olumlu karşılamaz ve İngiltere'ye gönderip Londra ve Oxford Üniversitelerinde Son Çağlar Tarihi alanında yükseköğrenim görmesini sağlar. Fakülte'deki derslerde ve Oxford'un ünlü kütüphanesinde günler geceler boyu süren okumaları sayesinde edindiği tarih ve mitoloji bilgilerini daha sonra kalem aldığı roman ve öykülerinde geniş şekilde kullanmıştır. Üniversite eğitiminden sonra Türkiye'ye dönmeyip bir süre İtalya'da kalır, resim öğrenimi görür, bu sırada tanıştığı İtalyan model Agnesia Kafeira ile evlenir. Agnesia'dan Mutarra adını verdikleri bir kızı, gizli ilişki yaşadığı Pilar adlı bir İspanyol kadından da bir oğlu olur, Pilar'dan doğan oğlu İspanya iç savaşı sırasında ölür. İtalya'da kaldığı sürede resim öğreniminin yanı sıra Latince ve İtalyanca dersleri de almıştır. Agnesia'yla birlikte Türkiye'ye döndükten sonra meslek olarak yazarlığı seçer, gazete ve dergilerde makaleler, araştırma yazıları, fıkralar yayımlamaya başlar. Yazılarının yanı sıra yayıncılık alanında da önemli işlere imza atar, renkli baskının Türkiye'de gelişmesindeki öncülerden biri olur,

özellikle dergi kapaklarının renkli resimlerle basılmasında büyük hizmetleri vardır, hatta Türkiye’de bu tekniği uygulayan ilk kişidir. Yazarlık ve yayıncılıktaki başarısına ters bir şekilde ailesiyle arası bozulur; aileden habersiz evlenmesini ve yazarlığı meslek olarak seçmesini sürekli eleştiri ve kavga konusu yapan babasıyla arası ciddi şekilde açılır.

Aile maddi sıkıntı çekmeye başlayınca masraflarla baş edemeyen babası 1914’te, Afyon’daki çiftliği satmayı planlar. Çiftliğin durumunu kontrol etmek amacıyla bir müddet oraya yerleşirler. Babasıyla Cevat Şakir arasındaki anlaşmazlıklar had safhaya varmıştır. Cevat Şakir, şiddetli bir tartışma sırasında babası Mehmet Şakir Paşa’ya tabancayla ateş eder ve Paşa ölür. Bu cinayetin baba-oğul arasındaki para tartışmalarından, ağır hakaretlerden, namus kavgasından, nefsi müdafaa vs. kaynaklandığı söylenir. Yazar anılarında, mektuplarında, gazete yazılarında bu konuda hiçbir şey söylememeyi, olayı tamamen unutmayı tercih eder. Yaygın iddia, bu cinayetin bir namus kavgasına ve /veya para tartışmasına dayandığıdır. Bazı iddialara göre, Şakir Paşa ile gelini arasında yasağın bir ilişkisi yaşanmış, bazı iddialara göre ise Şakir Paşa, gelinine zorla sahip olmuş, bunu öğrenen Cevat Şakir babasıyla tartışırken cinayeti işlemiştir:

“Cevat ile babasının arasının iyi olmadığı, Cevat’ın Oxford’da okuması uğruna Paşa’nın servetini harcamasına rağmen okulunu bitiremediği bilinmekteydi. Üstelik İtalya’da hamile bıraktığı Aniesi (orijinal yazılışı Agnezi, BA) adında bir kızı nikâhına alıp İstanbul’a getirince babası küplere binmişti. Derken, ortalığa bir başka söylenti yayıldı. Şakir Paşa ile İtalyan gelin Aniesi arasında bir yasak ilişkisi vardı, Afyon’da baba ile oğul arasındaki tartışmanın sebebi buydu ve Cevat, paşa babasını bu yüzden kurşunlamıştı.”³

Bir başka kuvvetli iddia ise tartışma ve kavganın para meselesinden kaynaklandığı yönündedir. Halikarnas Balıkcısı’nın arkadaşı, devrin önemli gazete yazarlarından Naci Sadullah, bu konuyu Kemal Sülker’e şöyle anlatır:

“Cevat’ın babası Paşa... Hem de önemli bir paşa ve de zengin... Üstelik de cimri ve kimseye güvenemeyecek kadar da ruh hastası. Hep öldürülmekten, soyulmaktan, kendisine ihanetten korkar. Yaşı altmışı bulmuş, tek oğluna da kardeşi Sadrazam Cevat Paşa’nın adını vermiş. Fakat Cevat paraya, pula, mülke önem vermemiş, yazarlığı seçmiş, kültürünü genişletmeye ağırlık vermiş. Bu nedenle de oğlunun gidişatına kızan Şakir Paşa, Afyonkarahisar’da çiftliğindeyken çalışanlarından birilerinin kendisini öldürmek isteyeceği kuşkusu içinde, oturduğu odasının değişik yerlerine tabancalar koymuş. Yani hangi durumda bir saldırganla karşılaşırsa, tabancasını kullanabilecek. Bir gün Cevat Şakir, beklemediği bir anda babasının odasına apansız girince Şakir Paşa tabancasına sarılır. Gelenin oğlu olduğunu duyunca tabancasını bırakır, fakat Cevat’la tartışmaya girer. Oğlunun tutumunu yerer ve ‘adam olmasını’ önerir. Cevat buna kızar ve babasına sert yanıtlar verir. Bunu içine sindiremeyen Paşa tabancasını ateşler. Ama Cevat atletik bir hareketle kurşuna hedef olmaz. O sırada gördüğü bir tabancayı alır ve korumaya geçer. Babası yine namluyu doğrultunca, Cevat da tetiği çeker. Babasının ikinci kurşunu boşa gider, ama Cevat’ın kurşunu ölüme yol açar (1914). Olayın aslı bu işte...

Yani Cevat, parası için babasını öldürmüş değil, nefisini korumak için ateş etmiş, ama Paşa ölmüş...”⁴

Halikarnas Balıkcısı, Azra Erhat’a yolladığı mektupların birinde bu olaya değinirken kavganın sebebinden ziyade olayın nasıl gerçekleştiğini anlatır. Mektubun sonunda, yazılı kayıt bulunmasını istemediğini ortaya koyar şekilde, “Münakaşalara gelince, seni görürsem anlatırım...” der, sonraki mektuplarda da bir daha bu konuya değinmez. Olayın yazar üzerindeki etkisi çok büyük ve derindir:

“Münakaşa pek karışık konular üzerindeydi ve pek şiddetliydi. Babam çiftlikde, her zaman bir suikastdan korktuğu için, yanında müteaddit tabancalar ve silahlar bulundururdu. Evvelâ zengin bir adam, sonra asker. Münakaşa öyle bir raddeye vardı ki benim üzerime ateş etdi. Ben rastgele oradaki bir tabancayı alarak, -amma onun eli tabancaya giderken yüzünden okudum- ona doğru nişan almadan ateş etdim. Il ya a eu deux coups. (“İki el ateş edildi.”, BA) İlkin onunki sonra -hemen sonra- benimki. Aynı zamanda gibi bir şey. Bu münakaşa götürmez, yoksa ölen ben olurdu. Hayır o öldü! Ben de ölümden beter mahvoldum. O kurtuldu. Korkunç bir acı duydum -hane buna olmaz da neye olur. Amma vicdan azabı duymadım. Ondan daha korkunç bir şey oldu. Kendi kendime olan güveni kaybettim. Yani kendimi o gün bu gün yalan sanıyorum.”⁵

Cinayet suçundan 14 yıl kürek mahkûmluğu cezasına çarptırılan, cezasının 7 yılını tamamladıktan sonra verem hastalığına yakalandığı için 1921’de tahliye edilen Cevat Şakir, ilk eşi Agnesia’dan ayrılmış, teyzesinin kızı Hamdiye Hanım’la evlenmiş, ondan Sina adlı bir oğlu olmuş, işgal yılları İstanbul’unda kendini bir süre tasavvufa vermiş ve Rıfai tekkesine devam etmiştir. Üsküdar’da oturup iş için Babıali’ye gidip geldiği bu dönemi şöyle anlatır:

“İstanbul’da Fatih’te Molla Gürani ve Kovacı Dede adlı cana yakın mahallelerde bir dergâh vardı, o dergâhta derviş oldum. Dergâh bir Rıfai dergâhıydı. Ama ayınlere, Mevlâvi, Bektaşî veya başka tarikat mensupları da katılıyorlardı. Tekke postnişini bir maarif müfettişiydi. Arapça ve Farsçadan başka Fransızca ve eski Elen dilini de biliyordu. Orası o zamanlardaki tekkelere benzemiyordu. Orada bir ‘aşk olsun’ aslında bir hayret nidası değildir; ‘bana verdiğin acı, sevgiye dönsün’ anlamına gelir. Başka zaviyelerin dervişlerine, ‘Derviş deyince gülesim geldi, ensesine bir tokat vurasım geldi’ denebilirdi. Ama Molla Gürani dergâhındaki dervişlere bu sözler denemezdi. Her ne hal ise, dervişlik kismen de olsa beni işgal İstanbul’undan ayırıp, Türk İstanbul’unda yaşatabilirdi.”⁶

Bu yıllarda yazarlıkta hızlı bir çalışma temposunun içindedir. *Resimli Gazete*, *Yeni İnci*, *Resimli Hafta* gibi yayınlarda yazı ve resimlerini yayımlamaktadır. Zekeriya Sertel’in sahibi olduğu *Resimli Hafta* dergisinde de takma adla yazılar yayımlamaya başlamıştır. Hayatına bir düzen verdiğini zannettiği aşamada terslikler tekrar baş gösterir. Türk matbuatında takma ad kullanmak yaygın bir davranış olmakla beraber, Cevat Şakir’in takma ad kullanmasının nedeni, cinayetle ve kürek mahkûmluğuyla lekelenen geçmişinden kaçma arzu-

sudur. 13 Nisan 1925'te, savaş sırasında askerden kaçtığı için idam cezasına çarptırılan dört askerin macerasıyla ilgili olarak *Resimli Hafta* dergisinde Hüseyin Kenan takma adıyla yayımladığı "Hapishanede İdama Mahkûm Olanlar Bile Bile Asılmağa Nasıl Giderler" başlıklı yazıdan ötürü İstiklal Mahkemesinde yargılanıp "üç yıl kalebentlik" cezasıyla Bodrum'a (o tarihlerdeki adıyla Halikarnas) sürgüne yollarır. Cezasını Bodrum Kalesinde tutuklu olarak çekecektir ama talih ona yardım eder ve korktuğuna uğramaz. Ceza uygulaması şöyledir: Bodrum kalesi yıkıntı hâlinindedir, dolayısıyla Cevat Şakir kalede veya bir hapishanede tutulmayacak, kasaba sınırları dışına çıkmamak koşuluyla kendi istediği bir yerde ikametine izin verilecektir. Bunu öğrenir öğrenmez bir ev tutarak Bodrum'da yaşamının yollarını aramaya başlar. Bodrum'a ilk görüşte âşık olmuştur. Sürgünlüğü kısa zamanda cezadan çok ödüle dönüşür. Buradaki ilk evi, kaleye kapatılmaktan korkan fakat korktuğuna uğramayan yazara bir özgürlük mekânı gibi gelmiştir:

*"Babamın Ankara'dan Bodrum'a aylar süren yolculuğu sırasında, içinde belirsiz duygular ve, 'ya bir hapishaneye konursam, ya kaleye kapatılırsam' gibi korkular taşırken birden bir cennetle karşılaşmış gibi olduğu bu ev; açık denizi gördüğü, kuyusundan buz gibi sular çektiği, çocuk gibi sular çektiği, çocuk gibi sevinçle suları etrafa savurduğu, özgürlük duygusuyla havalara uçtuğu bu ev, ona sürgünü unutturmuştu."*⁷

Cevat Şakir, ailesini yanına aldırırsa da bir süre sonra Hamdiye Hanım'dan ayrılıp üçüncü ve son eşi Hatice Hanım'la evlenir. Giritli bir ailenin kızı olan Hatice Hanım henüz çocuk denecek yaştadır ama evi çekip çevirir, elli yıl sürecek çok mutlu bir evlilik hayatları ve üç çocukları olur. Bodrum'da bir buçuk yıl kalıp cezasının sonraki kısmını İstanbul'da tamamlayan yazar, Bodrum'dan uzak duramayacağını anlayınca ailesiyle birlikte tekrar buraya döner ve 25 yıl bu sahil kasabasında yaşar. Bodrum'da kaldığı süre içinde yazar-çizerliğin yanı sıra sandal satın alıp balıkçılık yapar, yöredeki balıkçılık ve sünger avcılığının modern tekniklere kavuşmasına öncülük eder. Hem kendisinin hem de eşinin aile tarafının maddi durumu iyi olduğu için yazdıklarıyla yaşayabilmekte, bir yandan da biraz keyif, biraz alışkanlık ve tutku sebebiyle balıkçılık yapmaktadır.

Bu 25 yıl boyunca inanılmaz işlere imza atar. İstanbul'dan Bodrum'a; fidanlar, tohumlar, yeni balıkçılık araçları, denizciliğe, çiftçiliğe dair modern bilgiler taşıyan kitaplarla dönmüş, kasaba toprağının her metrekaresini çiçek, fidan ve ağaçla süslemiş, bununla da yetinmeyip balıkçılık, süngercilik alanlarında modern teknikleri anlatan kitaplar getirip önce kendisi bilgilenmiş, sonra da Bodrum denizcilerine modern teknikleri öğretmiştir:

"İstanbul'dayken yazı ve çevirilerden edindiğim paraların çoğunu Bodrum'a hazırlık üzere tarıma ait kitaplar ve balık avı takımlarına harcıyordum. Birinde bula-

madığımı belki ötekinde bulurum diye üç dilde tarım ansiklopedileri ve başka kitapları getirterek kısa zamanda tarım konusunun tamamen hâkimi oluyordum. Özellikle güneş illeri tarımına. (...) Balık takımları olarak bir zıpkın koleksiyonu yaptım. İçlerinde güneş ışını gibi denize işleyecek olanları vardı. Biri dört bin kulaç uzunluğunda ağır bir parakete, bir tane de iki bin kulaçlık, köstekleri kıl ve misina parakete. Bunların iplerinin bükümünü ben alıyorum, çam kabuğuyla boyuyorum, iğneleri kösteklere, köstekleri de beden iplerine bağlıyorum. Her bir kulacı bir kocaman çamaşır sepetine yerleştiriyorum. Çamaşır sepetlerinin kıyasına eyelediğim mantarları çepeçevre takıyorum, iğneleri mantarlara saplıyorum. Binlerce iğne yan yana dizilmiş, pırl pırl ışıldadıkça içim açılıyor. Gözlerimde deniz mavileri tütüyor.”⁸

Cevat Şakir, 1947’de çocuklarının eğitimi için Bodrum’dan ayrılıp İzmir’e yerleşir, burada bir yandan yazarlığı devam ettirirken bir yandan da turist rehberliği yapar. 13 Eylül 1973’te İzmir’de vefat eder. Vasiyeti üzerine Bodrum’a gömülür.

AGANTA BURİNA BURİNATA’DA OTOBİYOGRAFI

Yazarların kendi hayatlarını romanlarına hangi oranda yansıtıtları, romanların değerlendirilişinde biyografik okumanın olumlu ve olumsuz yanları edebiyat incelemelerinin vazgeçilmez tartışma konularından biridir. Wellek-Warren, yaşanan hayatın esere yansması ve bunun değerlendirilme şekli konusunda ihtiyatlı olmak gerektiği düşüncesindedir:

“Otobiyografik mahiyette şahsî bir yazı ile bunun bizzat sanat eserinde kullanılması arasındaki farkı unutmamak gerekir. Bir sanat eseri, bir hatıratan veya bir mektuptan oldukça farklı bir düzeyde ve oldukça farklı bir şekilde realiteye bağlıdır. (...) Bir sanat eseri biyografik olarak adlandırılacak unsurlar taşısı da bu unsurlar bir eserde öyle bir şekilde yeniden düzenlenecek ve şekil değiştireceklerdir ki özellikle bütün sübjektif manalarını kaybedecekler ve sadece gerçek insanlarla ilgili malzeme ve bir eserin elzem unsurları haline geleceklerdir.”⁹

Yaşanan hayatı doğrudan yansıtan günlük, anı, anekdot, mektup vs. verimlerle bu verimlerin romana, öyküye, şiire, tiyatroya yansması arasındaki fark, sanat eserinin kurgusallığında ortaya çıkmaktadır. Roman, öykü, şiir, tiyatro kaleme alınırken biyografik malzemedan doğrudan yararlanılıyor da olsa sanat eserinin doğasında var olan yeniden düzenleme işlemi araya ciddi bir mesafenin girmesine yol açmaktadır. Sanat eserinde yaratılan yeni dünya, yaşanan dünyanın birebir yansması olamayacağından, sanat eserindeki biyografik verileri de aynaya yansıyan ve gerçeği olduğu gibi veren görüntüler olarak ele alamayız. Roman yazarken kendi biyografisinden veya çevresinde tanık olduklarından yararlanarak gerçek hayata bağlı kalmayı amaçlayan, fakat bunu yaparken yeniden düzenleme, kurgulama yoluyla gerçek ve roman arasındaki mesafeyi belirsizleştiren yazarların eserlerine, biyografik okuma açı-

sından ihtiyatlı yaklaşmakta yarar vardır. Biyografik okuma, bu tür romanlar üzerinde, hayatın ancak belli renklerinin, belli ayrıntılarının yansımaları şeklinde uygulanabilir. Sözgelimi, Reşat Nuri Güntekin'in *Çalılıkusu* (1922) romanında yazarın 1912-1927 yılları arasındaki on beş yıllık mesleki (öğretmenlik, müdürlük vs.) deneyimlerinin yansımalarını bulabiliriz. Reşat Nuri'nin çocukluğunun geçtiği Çanakkale ile öğretmenlik yaptığı ilk şehir olan Bursa'nın *Çalılıkusu*'nda (Zeyniler Köyü) Feride'nin macerasının şekillendiği mekânlar olarak yer bulduğunu, okullar üzerinden de bazı yaşantıların romana yansıdığını söyleyebiliriz. Bu ve benzer birkaç ayrıntı, *Çalılıkusu*'nun otobiyografik bir roman olduğunu göstermez ama bu romanın otobiyografiden tamamen bağımsız olduğunu da söyleyemeyiz.

Doğrudan biyografiye veya otobiyografiye dayanan romanlardaki problem daha az karmaşıktır. Böylesi romanlarda yazarın biyografik / otobiyografik roman yazdığını açıklaması değerlendirmeler için tamamen net olmasa da sağlam ipuçları verebilir. Yine de eğer biyografi değil de roman türü bir yazı ortaya koyuluyorsa bu eserin değerlendirilmesi romana ilişkin kavramlar üzerinden yapılacaktır. Yaşananı ne kadar doğrudan yansıttığı iddia edilse de roman türüne bağlanan eserlerde biz hayatı olduğu kadar kurguyu da duyumsarız. Kurgunun devreye girdiği yerde ise biyografiye dair bilgiler güvenilirliğini yitirir.

Öte yandan, otobiyografik roman yazmakla romanda otobiyografiden yararlanmak ilk bakışta birbirleriyle yakın gibi görünse de son derecede farklı tekniklerdir. İlkinde "yaşadıklarını önemli ve anlatılmaya değer bulduğu için kendini gizlemeye gerek görmeden romanlarına konu yapma", ikincisinde ise "romanın yoğun ve gerçek bir yaşantıdan doğması gerektiğine inanan yazarın bu yaşantının nesnellik kazanarak bir biçime ulaşması gerektiğini düşünüp kendilerini, isimlerini gizleyerek romanlarına koymaları" söz konusudur.¹⁰ Aradaki bu fark, yazarın gerçeği romana ne derecede yansıtacağı sorunsalından kaynaklanır. Amaç biyografiye öne çıkarmaksa yazar belgelerden yararlanmayı veya hayatın kronolojik akışına yaslanmayı tercih etmekte, amaç roman kurgusunu öne çıkarmaksa belgelerden bir parça uzaklaşmayı, bazı olayları sezdirme veya çağrışım yoluyla kullanmayı seçmektedir.

Türk edebiyatında, roman ve hikâyelerinde kendi biyografisinden ve tanıklıklarından en çok yararlanan yazarlardan biri olan Halikarnas Balıkcısı'nın *Aganta Burina Burinata* adlı romanı yazarın biyografisiyle en fazla paralellik taşıyan eseridir.¹¹ Diğer roman ve hikâyelerinde de yazarın kendi hayatından yansımaları rastlanmakla birlikte, bu roman hayat macerasının akışını ve hayata ilişkin karar ve tutkuları yansıtmak bakımından biyografiye çokça yaslanır. Yaşlılık yıllarında kaleme aldığı *Mavi Sürgün* adlı otobiyografisinde Bodrum'daki yaşantılarına dair anlattığı pek çok ayrıntı bu romanda karşımıza çıkar. Ya-

zarın *Aganta Burina Burinata*'yı yazış sürecinde Bodrum'daki yaşantılarının önemli payı vardır:

*“İlk Bodrum’a gittiğim zaman, cılız gördüğüm on-on iki yaşındaki çocukları kayı-
ğa alırdım. Temiz hava ve avlanan balıklarla gürbüzleşirlerdi. Yatağan’ı aldığım zaman
boylu bostlu delikanlılar olmuşlardı. O koca yelken, volta vururken yalnız bir kişiyle ida-
re edilemezdi. Yetişen bu denizciler sırayla sefere gelirlerdi. Kendi kendime olmak iste-
diğim zaman, yelkeni yalnız direğe takardım. Ben art güverteye boylu boyunca yatar,
dümeni ayaklarımla kullanırdım. Bernard Shaw’un İnsan ve Üstün İnsan’ını hep böy-
le çevirdim. Aganta Burina Burinata’nın çoğunu öyle yazdım.”¹²*

Kızının anılarında da yazarın Bodrum’la iç içe geçen yazarlık yaşantısının altı çizilir. Bodrum sadece bir yaşama tutkusunun kabardığı değil, yazma enerjisinin de doruk noktaya çıktığı yerdir Cevat Şakir için. Burada yaşamakla yazmak daima iç içedir:

*“Deniz tarafında Azmakbaşı kahvesi, babamın uzanıp yazılarını yazdığı kahve. Ha-
sır üzerine uzanıyor babam, kâğıtlarını yayıyor, kâğıtların üzerine uçmamaları için taş
koyuyor, yazıyor da yazıyor. Bodrum’u yazıyor, süngercileri, balıkçıları, grubu, engin
denizleri yazıyor.”¹³*

Aganta Burina Burinata'ya yazarın biyografisinin yansıması anlatım tekniği, mekâna bağlı unsurlar, kültürel öğeler, denizcilik ve çiftçilik hayatı gibi ayrıntılar üzerinden gerçekleşir. Daha önce de değindiğimiz gibi yazarın amacı doğrudan otobiyografik bir roman yazmak olmamakla beraber romanda kendi hayatından yansımalara geniş şekilde yer verir. Halikarnas Balıkçısı'nın roman yazarken otobiyografisinden yararlandığı yazarın kendi ifadeleriyle de sabittir. Azra Erhat'a mektuplarının birinde bu noktaya temas eder:

*“Cumhuriyet’in 12 Ocak, 11’inci tefrikasını bul. Orada bir yazarın farkına varma-
dan nasıl otobiyografisini romanın havasına karıştırdığını görürsün. Senin de hayatın-
da neler vardır. Onları kullan yazılarında. Objektif filan dediklerine aldırma. İnsan mut-
laka bir şeyisini katar.”¹⁴*

Yazarın burada sözünü ettiği tefrika, *Uluç Reis* romanına aittir ve 1959'da gazetede “Uluç Ali” adıyla tefrika edilen romanda Uluç Ali'nin çocukluğunun anlatıldığı kısımlarda yazar kendi biyografisinden yararlanmışır:

*“Ali, çok kere, şekerleme kutusuyla deniz kenarına, bir kayanın üzerine oturur, ayak-
larını denizde sallar ve uzak dalgalara bakarak uzun uzun düşünürdü. Tâ içinden, yav-
rucak, denizin çağırışını duyardı. Kaç para ederdi? Deniz ona yasak edilmişti. İşte ora-
cıkta, denize bakarken, demir parmaklıklar ardındaki rüyalarında hürriyeti gören mah-
puslara benzerdi.”¹⁵*

Aganta Burina Burinata sadece otobiyografik özellikler taşımakla kalmaz, yazarın hayatında da önemli bir yer tutar. Roman yayımlandığı zaman yaza-

rının zaten gazetelerden bilinen adı daha da yaygınlaşır, şöhreti artar. Roman yayımlandığı sıralarda Halikarnas Balıkcısı basit bir olaydan ötürü İzmir’de mahkemeye düşmüştür. Mahkeme günlerinde onu desteklemek için İstanbul’dan gelen gençler romanın adını anmayı ihmal etmezler:

“O yıl babamın Aganta Burina Burinata isimli romanı yayımlanmıştı. İlk mahkemede İstanbul Darülfünun’dan gelen bir grup öğrenci -babamı hapislane arabasından indirirlerken- ‘Aganta Burina Burinata!’ nidaları ile tekrar tekrar protesto etmişlerdi.”¹⁶

Aganta Burina Burinata’ya yazarın hayatından yansıyan biyografik ayrıntıların veya tanıklıkların romanda malzeme olarak kullanılmasının kapsamı hayli geniştir. Romandaki biyografik özelliklerin belirlenmesinde sadece içerik değil, anlatım tekniği de bir etken olarak düşünülebilir. Bu bakımdan, romana yansıyan biyografinin önce anlatım tekniği sonra da içerik üzerinden belirlenmesi yararlı olacaktır.

A. ANLATIM

A. 1. Anlatıcı Bakış Açısı

Aganta Burina Burinata romanı, karakter (kahraman) bakışı dediğimiz “ben anlatımı” ile kaleme alınmıştır. Birinci tekil kişili anlatımın temel özelliği yazarla kahramanın adeta özdeşleşmesidir. Elbette, “ben anlatımı” ile yazılan her romanda kahramanla yazar arasında otobiyografik ilişki kurmak gerekmez, yazarın sözcükleri roman kahramanına ait olabilir, yazar kendi hayatının dışına çıkıp başka “ben”leri roman kahramanı olarak yansıtabilir. *Aganta Burina Burinata*’daki “ben” anlatımı ise yazarın hayatından romana aktarılan diğer verilerle birlikte düşünüldüğünde otobiyografik özelliğe bürünmektedir.

Romanın anlatımında bir başka özellik, geçmişe dönüş yoluyla kurulan anlatım tekniğidir. Bu ise romana “anı-roman” havası verir. Romanın hemen başında, kahraman, içinde bulunduğu zamanın çok çok gerisine giderek konuşmaya başlar:

“Rahmetli babamı andıkları vakit, ‘Nur içinde yatsın’ veyahut ‘Toprağı bol olsun’ demezlerdi. Çünkü, babam denizde boğulmuştu. Zaten boğulan yalnız o muydu? Soy sopumuzun erkeklerinin çoğu, denizde kalmıştı. Annem, kaptan kızıydı. Babama varınca kaptan karısı oldu.”¹⁷ (s. 7)

Yazar, olay akışını verirken kahramanın adeta kendisini dinleyen birine başından geçenleri anlatmasına dayalı bir teknik uygulamıştır. Okurun, anlatılanları dinleyen biri gibi konumlandırılması, anlatan kişiye ve anlatılanlara içtenlik, inandırıcılık katar. Okurun dikkatini ayakta tutan entrika kurgusu, öyküyü sözlü anlatmanın canlılığı ile sağlanır. Bu teknik, dinleyici konumu verilen okurda, anlatıcının kendi başından geçen gerçek olayları anlattığı sanısı uyandırır.

A.2. Anlatıcı-Kahramanın Adı

Aganta Burina Burinata romanının asıl kahramanı Mahmut'tur ve Mahmut, romanda yazarı temsil eder. Yazarın, roman kahramanına kendi adını vermemesini "estetik mesafe"¹⁸ kavramıyla açıklayabiliriz. Fakat "Mahmut" adının asıl ilgi çeken yanı, yazarın *Mavi Sürgün* adlı anılar kitabında dört farklı Mahmut'un geçiyor oluşudur. Anılardaki ilk Mahmut, bir istasyonda yazarın karşısına çıkar. İstiklal Mahkemesinin sürgün kararından sonra jandarma eşliğinde Ankara'dan Bodrum'a giderlerken otobüsle yol alamadıkları yerlerde tren yolculuğu yaparlar. Bir istasyonda yazar şöyle bir olaya tanıklık eder:

*"İstasyonun birinde orta yaşlı bir kadın, sırtında bir çocuk, kolunda başka bir çocukla yanı başımızdan kompartimanın penceresinde duran birisine bağıırıyordu. Herhalde istasyona acele koşmuştu. Yağ yağmuru gibi ter damlaları gerdanından yoğurt torbalarını andıran memelerinin arasına akıyordu. Birbirine yapışmış saçları uçkur uçkur başörtüsünden sarkıyordu. / Pencerede olduğunu sandığım adama ta canından acıyla yırtılan bir sesle, 'Mamud'a söyle, ben mallarla baş edemeyon gayri! Gelsin gayri! Ben altı piçine mi bakayım, yoğusam mal meşada mı?' diye haykırıyordu."*¹⁹

Anılardaki ikinci Mahmut, Bodrum yolunda bir müddet kaldıkları Çine'de yazarın karşısına çıkar. Bu seferki Mahmut, ailesinden uzakta umursamaz bir koca değil, otobüs şoförüdür:

*"Çine pazar yerinde otobüs bekliyorduk. Otobüsümüz gelmeden önce, gelmekte olduğu işitildi. Karşiki dağda gök gürlemesi gibi bir şeydi bu. Yaklaştı, yaklaştı, nihayet toz ve egzoz dumanının bulutu içinde hayal meyal göründü. Bizi Aydın'dan Çine'ye taşıyan otobüsten bin berbattı. Adı da 'Allah'a Emanet'! Öyle ya, otobüsün öylesine gidersin de Allah'tan başka kime emanet olursun? Ama şoförümüze diyecek yoktu doğrusu; insan azmanı zebella bir babayiğit, hani otobüsümüz dört tekerleğiyle birden nalları dikse, bir eliyle tuttu muydu, kaldırıp küt diye yere dört tekerleğinin üzerine oturacak cinsten. Adı, Ayı Mahmut'muş. Muğlalıymış. Onu Ayı Mahmut diye çağırıyordular, o ise buna hiç kızmıyor, gülüyordu."*²⁰

Anılarda yer alan üçüncü Mahmut, yazarın Bodrum'da tanıdığı bir delidir:

*"Ağustosböcekleri gürlemeselendi hatırım kalırdı. Deli Mahmut denilen bir meczup vardı, ara sıra, 'Verisiye veren kaltak!' diye bağıırırdı. Herkes gülerdi. Alaca bulaca ginyinmiş yakışıklı bir kız vardı, kendisine yutkunup imrenen delikanlılara, 'Parasını sonra verirsin!' dermiş. Deli Mahmut o sözlerle ona sataşırdı."*²¹

Anılarda yer alıp yazarın aklında yer eden Mahmutların dördüncüsü, Bodrum'a geldikten sonraki zamanda tesadüfen söylenmiş bir isim olmasıyla önem kazanır, Halikarnas Balıkcısı bu isme o kadar aşınadır ki rastgele bir isim söyleyeceği zaman adeta dilinin ucuna Mahmut gelir. Bu ad, gerçek hayattaki yansımalarından kurtulup kurgu değeri taşımaya başlar:

“Zaten iki-üç yıl içinde Bodrum ve çevresindeki köylerin orta malı olmuştum. Ne ekilecek, ne dikilecek ve bu işlerin nasıl yapılacağını kararlaştırmak bana düşüyordu. Öyle ki, doğan çocukların adı tarafımdan veriliyordu. Birisinin altıncı mı, yedinci mi çocuğunun adını ‘Yeter’ koymuştum. Hatta sabahın üçünde dördünde kapı çalınır, ‘Rahatsız ediyoruz ama, Mahmut hasta, ilacını almıyor, illa da Cevat Amca gelsin versin diyor. Çaresiz kaldık, gelin.’ diyorlardı. Bu bir ananın sesiydi. Kalkıp giyiniyor, çaresiz gidiyordum.”²²

Roman kahramanı Mahmut ile yazar arasında bir isimdeşlik veya isim yakınlığı yoktur. Bununla birlikte, anılarda bu kadar sık geçen, aklında yer eden bir erkek adının roman kahramanına isim olarak seçildiğini düşünebiliriz. Kahramanına isim arayan yazar, belki de her biri ötekenden ilginç hayat görünümü sergileyen Mahmutların ortak adını benimsemiştir. Hem halk arasında çokça kullanılan sıradan bir isim olması hem de yazarın tanıklıkları Mahmut adının roman kahramanına verilmesinde rol oynamıştır denebilir.

A. 3. Fatma

Cevat Şakir, Bodrum’dayken Kara Yusuf adında bir denizci tanır ve onunla kısa zamanda dost olur. Balıkçılığa başlama aşamasında kendi teknesini satın almadan önce bir müddet Kara Yusuf’un kayığını kiralar. Kara Yusuf’un, babası gibi denize meraklı bir kızı vardır:

“Kara Yusuf’un on yedi yaşında denizci bir kızı vardı. Ara sıra babasına kayıkta yardım eder, kürek çeker, yelken açar, söndürür. Bir gün bir kıyı köyünde düğün varmış; Kara Yusufkızına, kayığa binip gidelim demiş. Kız havanın fırtınalı ve tehlikeli olduğunu söylemiş. Babası dinlememiş, kayığa atlamış, kız babasını taklid etmiş. Demir kaldırmış, palamar çözmüşler, açılmışlar. Fakat gidiş o gidiş. Ne sandallarının bir kıymığı ne de boğulmuşların cesedi bulundu.”²³

Romanda Fatma adıyla yer alan kadın kahramanın, bu genç kız olduğu söylenebilir. Yaş bakımından roman kahramanı olan Fatma’ya yakınlığı, onun gibi denizci olması bunun ipuçlarıdır. Cevat Şakir’in anılarında adı geçen Kara Yusuf, romanda ad ve/veya unvan değişikliğiyle “Ateşoğlu” lakabıyla anılır, anılarda adı belirtilmeyen kız ise romanda Fatma adını alır. Mahmut ile Fatma birlikte mahalle mektebine giderler. Mahmut, babasından gizli balığa ilk çıkışında Fatma’nın babasının teknesindedir:

“Ertesi gün şafakleyin kayığa bindik. Kayıkta Ateşoğlu, onun hısım akrabasından iki delikanlı, Fatma’nın Küçük Halil dediği bir çocuk, ben ve Fatma vardık. Sanki göklerin pencereleri açılmış gibi tanyeri uyandı. Kayık pupa yelken gidiyordu. Bodrum’un evleri, ta uzakta görülen martı kuşları gibi kıyıya dizilmiş beyaz noktalar. Cıva gibi oynak denizin mavi ateşi üzerinde uçuyorduk. Her taraf bir sevinç harlayışı idi. Kırışıp çırpışan sulardan üzerimize pırlantalar, yıldızlar, gökkuşakları yağıyordu.” (s. 158)

Mahmut acemilik devresinde oltaya yem takmayı, olta salmayı, denizin hareketlerinin ne anlama geldiğini, havayı kontrol etmeyi vs. hep Fatma'dan öğrenir. Sonraki aşamada Fatma ve ailesiyle tekrar balığa çıkan genç adam, denizcilikte yine onun yardımıyla hayli pratik sağlar. Genç kızın romanda Mahmut'u terk edip kimseye haber vermeden ortadan kayboluşu da gerçek hayat-taki kayboluşuna benzer. Romanda Mahmut bir dönem denizden vazgeçip yerleşik hayat geçmek ve Fatma'yla evlenmek ister. Fatma ise bu evliliğe yanaşmaz çünkü tüfekle yaralanan yüzü çok çirkinleşmiş, bir gözü de akmıştır. Bu haliyle Mahmut'u mutlu edemeyeceğini düşünür ve onunla evlenmemek için izini kaybettirir. Cevat Şakir'in yukarıdaki mektup alıntısında adı verilmeyen genç kızın denizlerde kaybolması gibi Fatma da romanda adeta sırlara karışır. Kayboluş izleğinin gerçek hayatta ve romanda iki genç kız üzerinden paralel şekilde işlenmesi yazarın kendi hayatını ve/veya tanıklıklarını roman yazarken önemsedığının bir örneğidir.

B. ROMANIN İÇERİĞİNDE BİYOGRAFİK ÖGELER VE TANIKLIKLAR

B. 1. Deniz Tutkusu

Halikarnas Balıkçısı'ndaki deniz sevgisi ve tutkusu çok küçük yaşlarda başlamıştır. Çocukluğu Akdeniz'in kadim ve görkemli şehirlerinden Atina'da geçen, okul çağına gelince bu defa dört yanı denizle çevrili Büyükkada'da okula başlayan Cevat Şakir'de deniz sevgisi buralardayken filizlenip kök salar. Kendisini denize, hatta ilk izlenimlerin etkisiyle denizin derinliklerine bağlı sayar:

"Çocukken Faleron'da deniz aynasıyla denizin dibini görmüştüm a. Hane sana söyledim. Ben hep orada mıydım ne?"²⁴

Çocukken kalbinde denize karşı sevgi uyanmasında zaman zaman yaptıkları kayak sefalarının da payı vardır. Her ne şekilde olursa olsun denize yakın olduğu zamanlar, Cevat Şakir'in çocukluk yaşantılarında derin izler bırakan anılara dönüşür. Çocukluk demek, deniz demektir onun için. Anılarında deniz haricinde kalan zamanlardan, mesela okul sıralarından veya başka ayrıntılardan neredeyse hiç söz etmez. Deniz, onun için bütün bir hayattır:

"Atina'daki yılları çok iyi hatırlıyorum. Şimdi sayfiye yeri olan Faleron'da o zaman ne in, ne cin vardı. Oraya ilk evi pederim yaptırmıştı. Evimizin önünde bir kayığımız vardı. Onunla bizi gezdiriyorlardı. Sandalda bir 'deniz aynası' vardı. Bir gün kardeşim Hakkiye ile sandalda dolaşırken kayakçı deniz aynasını koydu. O an denizin dip âlemini gördüm. Onu görünce de sarsıldım. Üzerimde müthiş bir tesir yaptı. Bilahare bunu unuttum, unuttum amma beni hayatta sevkedecek kadar tahteşsuuruma yerleşti. Bilahare engin denizlerle karşılaşınca bu tesiri hissedecektim."²⁵

Küçük Cevat, denizle ilk karşılaşmasında neredeyse gizemli bir şekilde denizin tesiri altına girer ve bir daha da bundan kurtulamaz:

“Beş yaşında çocukken, Atina’nın yanında Faler var ya, orada deniz kıyısında evimiz vardı -babam Atina sefiriydi- o yıllarda. Orada deniz kıyısında yanağıma bir tokat yemişim gibi Akdeniz’in büyüsiyle çarpıldım. Sonra Ada’da, bir de Boğaziçi’nde -Robert Kolej’deyken- yaşadım. Ama oraları Akdeniz değildi, açıklıkları yoktu.”²⁶

Okul çağına geldiğinde ailesiyle taşınıp yaşamaya başladıkları Büyükkada’daki deniz yaşantılarının etkisi de Faleron’dakinden farksızdır. Küçük Cevat’ın bütün oyunları denize dairdir, akranlarıyla denizden başka yerde oynamaz, bütün zamanını deniz doldurur. Tek sığınağı deniz olan bu ilkokul çocuğu, küçücük bir tahta parçasının büyük bir gemi olduğunu hayal ederek çocuk dünyasının enginliği içinde okyanuslarda düşsel yolculuklara çıkar:

“Büyükkada’daki evde ben beş-altı yaşındaydım. Mutfağın yanında büyük havuz vardı. Mutfağın da çocuk yaşında bir çırağı vardı. Onunla beraber bir tahta parçasını kayık edinmiştik, oynuyorduk. Ama bir beyzade ahçı çırağıyla hiç oynar mı dediler. Oynamakta direnince de benle çirak güzel bir dayak yedik. Çirak bir beyzadeyi kendi dengi saydığı için, bir beyzadenin de pis ahçı çırağını kendi dengi saymakla alçaldığı için. Ebeveyn sayılan baba ana benden dört beş misli büyük devlerdi. Biz iki çocuk gök kuşaklarından ibaret bir cennette yaşıyorduk. Bu devler dumanlı olimposlarından, şimşek salarak ve gök gibi gürlereyrek gelip kayığımızı kırarlar, gelin kuşaklarından yapılmaya âlenimizi başımıza yıkarlardı. Bizlere -yani iki çocuğa- ‘yaramaz’ derler. Yahu biz iki çocuk mu yaramazdık? O kayığımızla okyanuslara meydan okuyorduk. Gidip Amerika’yı keşfediyorduk.”²⁷

Ev ve okul hayatı hep denizle iç içe yerlerde geçen Cevat Şakir’deki deniz sevdası okul hayatının devamında da kendini gösterir. Yüksekokul okuyacağı zaman aklına ilk gelen, yine denizcilikle ilgili bir yerdir. Her ne kadar bu amacına ulaşamayacak, bu rüyasını gerçekleştiremeyecek de olsa içindeki deniz aşkının sürekliliğini göstermesi bakımından bu nokta önemlidir. Sadece düşleleri değil, düş kırıklıkları da denizle bağlantılıdır:

“Kolejden sonra Cevat’ın tekrar enginlere açılmak sevdası tutuyor. Portsmouth’daki Bahriye Mektebine gitmek en büyük aşkı. Fakat bütün muhafazakârlığı ile ailesi karşısına dikilmiştir: Oxford’a gidip âlim olmalı! Çar-nâçar Oxford’a gidiyor ve âlim oluyor. Cevat Şakir, Oxford Üniversitesinin Modern Tarih Fakültesinden mezundur.”²⁸

Arzuladığı okulda eğitim görmesi babası tarafından engellense de küçük Cevat’ın içindeki deniz sevgisi giderek artar, belki de engellenmenin verdiği bir ıstırapla tutkuya dönüşür. İngiltere’de eğitim görürken muvakkat bir süre için Türkiye’ye dönüş yolculuğunda Akdeniz’e tekrar kavuşmak onun için adeta bütün rüyaların gerçekleşmesi gibi bir mutluluk kaynağıdır. Azra Erhat’a yazdığı mektupların birinde ilköğretim yıllarının bu coşkulu anlarını şöyle canlandırır:

“Yaşım onaltı mı onyediydi mi neydi (Oxford’dan ayrılıp) İstanbul’a gitmeye karar verdim. Londra’nın da, Paris’in de berbat havasından kurtulacaktım. Vapurla Marsilya’dan kalkacak, Adriyatik’ten geçecek, oradan da Pire, İstanbul, Büyükkada. Büyükkada, Robert Kolej kadar kasvetli değildi ama boyuna Büyük Tur, Küçük Tur diye tur atarak insan dolap beygirine dönüyordu. Oxford, Londra, Paris’ten sonra Marsilya’ya geldik. Deniz kenarına varınca, Hey! Hey! Akdenizdi önümde göz alabildiğine dek ışıltı ışıltı bir güneş çakışı ve ışıltı (Fransızca scintillant, İtalyanca sintillante, Türkçe ışıltı gibi). Heyecandan önce sarsılmıştım ki iki bavulumu karada unutarak vapura atladım. Vapur hemen kalktı. Kadınlı erkekli otuz kırk kadar yolcu vardık. Korsika, Sardanya bir yanda, öteki yanda İtalya, Napoli, Vezüv, Stromboli ateşli bir nabız atarak yanıp söniyordu. Sonra Sicilya, Etna yanardağı. Geceleyin bir balıkçı kalabalığı kayıkları arasında geçiyorduk. Her kayak ışık yakıyordu. Gökte yıldızlar pırıl pırıl. Kimi yol aşka gelen bir kayıktan bir türkü sıvırlıyordu. Oxford, o buz gibi karanlık cehennem ta arkada kalmıştı.”²⁹

Yine İngiltere’den Türkiye’ye dönüş yolculuklarının birinde sevgilisine kavuşmuş bir delikanlının duygusal coşkusunu yaşar. Okul sırasında uzak kaldığı Akdeniz’e her yeniden kavuşma onda yeni ve daha büyük bir bağlılığa dönüşür. Akdeniz, her zamanki davetiyle onu çağırılmaktadır:

“Hatırlıyorum, yirmi yaşındaydım. Marsilya’dan İstanbul’a geliyordum vapurla. Geceydi. Aşağıda yemek odasındaydık. Gemi zabitanın biri geldi, “Nous sommes entrés dans l’Archipel” dedi. Birden titredim, galiba Minoen kanım var. Hemen güverteye fırladım. Hey Arşipel! Ay denizi bir nur deryasına çevirmişti. Adalar denizi! Adaların denizi, denizlerin adaları. İki Kiklades, iki de Sporades. Onlardan başka ne Kikladına, ne Sporadına ait olmayan yek at yek mızrak hür adalar. Uzakda denizin üstünden ve ay ışığının içinden gelen bir çığlık, bir çağırış duydum.”³⁰

Yukarıdaki son iki alıntıda canlandırılan yaşantının *Aganta Burina Burinata*’da neredeyse birebir denecek şekilde yer alması ilginçtir. Romanda, aşırı cimri bir adam olan amcasının cimriliklerinden, haksız davranışlarından, hakaret ve küfürlerinden bıkan Mahmut, amcasının gemisinden ayrılıp bir başka gemiye tayfa yazılır. Sonrasında gemiden gemiye, kaptandan kaptana, seferden sefere gide gele seneler geçer. Denizde yaptığı her uzun yolculuk genç adamın maceraperest yaratılışının arzularına bir cevap gibidir. Roman kahramanı Mahmut’un deniz yolculuklarını anlatırken çizdiği haritalar, roman yazarı Cevat Şakir’in anılarında çizilenlerin adeta kopyasıdır:

“Gezgin denizci hayatımızda çok yerler gördük. Adalar denizinde bir ada arkada kalıp denize gömülürken, hepsi de birbirinden güzel on adanın önümüzdeki ufuktan kalkması... Tren ışıltı, vapur düdüğü, vinç harharası ve el kol kargaşalığı içinde iş gören liman amelelerinin bağırıp çağırılmalarıyla gürleyen sık gürültülü Pire limanı... Akşamleyin Mataban ve Malea burunlarının çıplak ve turuncu kayaları, Çerigo adası... Geceleyin Girit’in ay ışığında karlarıyla ağaran üç bin metrelik İda dağı. Ta ötede şafakleyin pembeleşen Etna yanardağı. Sicilya’nın beyaz şehirleri, lava ile çevrilmiş Katanya, hilal şeklindeki Messina şehri. Yüksek ve rüzgârlı Taormina. Deniz ortasında ehlam

şeklinde bir kül kümesi Strumbuli yanardağı. Gürültü ve şarkı içinde Napoli. Mavi havaların koynuna gömülmüş Sardenia ve Korsika. Hele Cenova'daki Kristof Kolomb heykeli. Yüzlerce doklarıyla, musiki ve açık havasıyla Marsilya. Sokaklarında şarap ve kara saçlı kara gözlü çocuklar akan Barselona ve Malaga... Bunların her biri gözlerime açılan yeni yeni âlemlerdi." (ss. 100-101)

Deniz tutkusu yazarın hem anılarında hem de *Aganta Burina Burinata* romanında en fazla yer tutan unsurdur. Biyografisinden hatırlanacağı üzere, Cevat Şakir'in çocukluğu denizle iç içe geçmiştir ve genç yaşa geldiğinde meslek olarak denizciliği seçmek istemektedir. Bunu reddeden babası onun bilim adamı olması için biraz da zorla İngiltere'de okumaya yollar. Üniversite eğitimi için İngiltere'ye gitse de yazarın gönlü hâlâ denizlerde. Oxford'un devasa kütüphanesinde mitolojiye, coğrafyaya, denizciliğe, deniz tarihine, keşiflere dair okumadık kitap bırakmaz. İngiltere'den ayrılıp yine bir Akdeniz ülkesi olan İtalya'da bir müddet kaldıktan sonra İstanbul'a döner. Anılarında, denize olan tutkusunu, özellikle Ankara'dan Bodrum'a sürgüne geldiği kısımlarda görürüz:

"Bodrumlulardan ve Mustafa'dan yolda, 'Denize varmayacak mıyız?' diye soruyordum. 'Güvercinlik'te deniz kıyılarına varırız!' diyorlardı. Kaç aydır deniz yüzü görmedim yahu! / Denizi görmeden önce yaklaşmakta olduğumu, onun müjdecisi olan rüzgârdan, havadan bir de bitkilerin başkalaşmasından hemen anladım."³¹

Yolculuk devam edip Bodrum'a yaklaştıkça denizi görme, denize kavuşma beklentisi bir arzuya dönüşür. Çocukluk ve ilkgençlik yıllarında kavuşup sonra ayrılmak zorunda kaldığı Ege ve Akdeniz onda hâlâ bir tutkudur. Denize yaklaştıkça bir esaret yolculuğu yapmakta olduğunu tamamen unuttur, denize tekrar kavuşma heyecanı ile coşar:

"İlerliyoruz, içinde bir heyecan var. Denizi görmüyorum ama kulağım delik, güçlü sesini duyar gibiyim. Uzaktan işitilir işitilmez iri bir uğultu. Bir dereye indik, önümüzde bir sıra kırık diş gibi kayalar var. Kuşku yok artık, bu uğultu homurtu değil, sütbesüt hazretin gürleyişi. (...) Çıktık kayaların tepesine. Al sana Cevat, işte Arşipel! Cezir ve elektrik dalgaları bütün gücüyle kıyı çakıl ve kumlarına binince, sularının inleyici seslerine yuvarladığı binlerle deniz kabuğuyla çakılların şarılığını gene bağrına çekiyor. Derken bir hurlayış! İşte karaya sürdüğü bin bir şeyi gene bağrına çekiyor. Deniz daha nice sesleri vardır, kayalara soruyla cevapları, derin mağaralardaki gürleyişleri, 'imdat!' diye çağırın çığlıkları. Birakalım onları, bugün engin ciddi konuşuyor. 'Neredeydin?' 'Sorma! Sorma!' Karakollar, koşuşlar mı istersin. Ta buraya gelinceye kadar karaları anlata anlata dilim kurudu. Geldim. Ver mavini serinleyeyim biraz, al canımı."³²

Zor şartlarda ve aylar süren meşakkatli yolculuktan sonra Bodrum'a yaklaşırlar. Bodrum, bir sürgün yeri olmaktan çok deniz demektir Cevat Şakir için. Aradaki mesafe kısaldıkça heyecanı artar, uzaktan görünmeye başlayan Akdeniz adeta kutsal bir varlığa dönüşür:

“En nihayet yokuşun tepesine gelmiştik. Yolcular, ‘Neredeyse Bodrum görünecek!’ dediler. Yüreğim çarpıyor. Kaç aydır buraya gelmeye uğraşıyordum yahu! Tepedeki bir dönemeci dönünce, ‘şırrrak’, ‘guuurr’ diye Arşipel’in koyu çividisi ölçülmez açıklıklara kadar yayılıverdi. Hani büyük camilerde ya da kiliselerde bir din adamı bir şey söyler de, cemaat o sözü tekrarlar. Tekrarlanan söz en yakınımızdaki binlerce dudaktan, binlerce insan ötelere kadar dalga dalga sıcak bir uğultu halinde enginler. Böyle bir ‘güürr’ler de secdeye varılışlarla olur. Yalnız burada üstümüzü kapayan bir kubbe değil, bir derinlik vardı sonsuz. Akşamın çividisinde koyulaşan koca Arşipel -eski deniz- varlığını bana öyle bir heybetle bildirdi. Masmavi bir gürleyişi o. Ben diyeyim yüz bin deniz mili, siz deyin beş yüz bin deniz mili, en berrak bir açıklığa uzuyor da uzuyordu. Durduğum tepeden sonsuzluğu seyrediyormuş gibiydim. Güvercinlik körfezinde de böyleydi. Ama orada, ne de olsa karşı kıyı vardı. Burada göz yayılımında hiçbir engel yoktu.”³³

Uzaktan görünen denizde bir gemiyi seyredirken deniz tutkusu, özgürlük ve kaçış tutkusuyla birleşir. Deniz sadece kavuşulan bir sevgili değil, onu alıp ilkgençlik yıllarındaki gibi uzak maceralara, sonsuzluğa götürecek gemilerin de barınağıdır. Deniz, sadece uzaktan seyredilen değil, üzerinde ve içinde yaşanması gerektir:

“Gemi pırl pırl titreye titreye tam önüme geldi. Sanki birdenbire, o âna kadar duymadığım bir dilden konuşmak üzereydi bana. Gemiden apansızın bir müzik kopmasını, hatta geminin bir türküye dönmesini ve o türkünün yeni doğan günü ve öteki engini bana anlatmasını bekliyordum. Tirhandil, çiçek toplaya toplaya yürüyen ve saçları rüzgârda savrulurken, türkü söyleye söyleye eğilip bükülen bir insan gibi ilerliyordu. Eğilip kalktıkça deniz pruvasına gerdan veriyordu. Beyaz köpükler küpeştelere kabarıp da, arkada dümen suyunca söniyordu. Kayığın yeşil su çekimi, şimdi yeşilini gösteriyor, şimdi köpüklerde gizliyordu. O dakikada gönlümün ateşine denk, yayılanabilen bacaklarım olsaydı, kale kayasının ucunda dinlediğim yerden hızımı alarak, ‘Beni de al!’ diye bağırıp yelkenlerin arasına fırlayacaktım. İçimde bir gidiş arzusu harladı.”³⁴

Bodrum’a vardıklarında bir yandan uzun yolculuğun meşakkatlerinden kurtuluş, bir yandan jandarma eşliğinde yaşama esaretinin sona ermesi, asıl olarak ise aylardır özlediği denize kavuşmak, Cevat Şakir’de bir duygu boşalmasına yol açar:

“Çocukluktan beri ilk defa çocuk gibi hıçkırma hıçkırma ağlayarak kapıya diz üstü düştüm. Şiddetle hayret ettim. İçimde hayranlık, gönül açıklığı, şükran, kıyamet kopuyordu. Parmaklarımı yosunlara, kumlara daldırdım. Güzel dünyanın kumlarını, deniz çakıllarını, yosunlarını, sanki inci pırlantaymışlar gibi yüzüme gözüme sürdüm, üstüme başıma avuç avuç aktıttım. O deniz, o adalar güzellikte en aşırı hayalin cennet diye göz önüne getirebileceğinden bir kat daha güzeldi. (...) Diz üstü düşmek, bir çeşit fırlamak, havalanmaktır. Babiâli yokuşunun boyunduruğuna vurulmuş olan Cevat, boş bir kalıp olarak yerde yığıladururken, onun ortasında -içinde sanki bir milyar kuş sevinçle cıvıldaşarak- Halikarnas Balıkçısı irkilip dikilmeye koyuluyordu. Yerde bir kalıp kalıyordu. Onun içinden başka bir insan kalkıyordu.”³⁵

Bodrum'da denize kavuştuğu zaman tekrar çocukluğuna döner ve çocukluk aşkı olan denize kavuşmanın hazzını doyasıya yaşar:

“Üç buçuk yaşımdayken babam Atina'da büyükelçiydi, Faleron'da, hafızamın dünyaya ilk göz açtığı çağda, o denizi görmüştüm de apansızın güçlü bir tokat yemişim gibi dünya ta ayakuclarıma kadar fısıldıyordu. Uyandım, hem de pir uyandım. Kaç yıldır, bir vakitler şimşek gibi gördüğüm bu dünyanın özlemini çekip duruyormuşum da farkında değilmişim.”³⁶

Anıların bir yerinde Halikarnas Balıkçısı ilginç bir pasaj açar ve hayatındaki olay akışını durdurarak bir yazarın hayatının edebiyat yapıtına yansımaları konusunda dikkate değer iddialar ileri sürer. İronik bir şekilde kendisinden söz ederken bir yabancıdan söz eder gibi dışlaştırma yapar:

“Halikarnas Balıkçısı, evinde uyuyakoyusun. Sözü, soğuk ve buzlu kuzey iklimlerinde yaşayıp ölmüş, fakat bir müzede gördüğü Arşipel'e ait bir tabloyu hiç unutmamış olan Dostoyevski'ye bırakıyorum. Bir hikâyesine, 'Gülünç Adamın Rüyası' adını vermiştir. 'Hamlet' ne kadar Shakespeare'in kendisiyse, 'Gülünç Adam' da o kadar Dostoyevski'nin kendisidir. Rüyası da Dostoyevski'nin rüyasıdır. Ama mantığa gelmez kimi duyguları gülünç bulanlar çok olduğu için, onların güleceklerini bilen Dostoyevski, kendi rüyasına Gülünç Adamın Rüyası diyerek, gülecek olanlara kıs kıs gülmüştür.”³⁷

Burada yazar adeta kendi romanlarına yansıtacak otobiyografik özelliklerin doğal karşılanması gerektiğini üstü örtülü olarak belirtmiştir. Araya koyduğu “estetik mesafe”nin nedenlerini de Dostoyevski örneği üzerinden sezdirmiş olur.

Aganta Burina Burinata romanının ana kahramanı Mahmut, tıpkı Cevat Şakir gibi çocukluktan itibaren denizlere tutkundur. Bodrum'da babası ve amcası balıkçılık eder. Deniz hayatının zorluklarını bilen babası, Mahmut'un denizci olmasını istemez. Mahmut'la babası arasındaki bu gerilim Cevat Şakir'le babası arasında denizcilik konusundaki bitmez tükenmez tartışmaları hatırlatır:

“Annem, 'Ne olacak, toprak insanı topraktan, deniz insanı da sudan yaratılır. Topraktan olanlar toprağa dönerler, sudan olanlar akıp denize karışırlar.' derdi. Annem böyle söylerken babam da yanık sesiyle, 'Sakın ha, denizci olayım deme!' derdi. Ne var ki kasabanın bütün sokakları, her ne kadar sağa sola sapsalar da eninde sonunda denize çıkıyorlardı. Öteki çocuklar mahalle aralarında topaca kamçı salları, çatal dala lastik bağlar, dut ağacından dut toplarken ben deniz kıyısına kaçardım.” (s. 7)

Mahmut denize o kadar tutkundur ki mahalle mektebinden kaçıp denizcilerin sohbetlerini dinlediği kahvenin duvarlarındaki resimlerde bile deniz hayatını besleyen görüntüler arar. Soluk alıp verdiği her yerde denize dair bir şeyler arayan çocuk için deniz sıkıldığı ve kendisinin ait hissetmediği çevreden uzaklaşmanın, sonsuzluğa kavuşmanın yoludur:

“Geminin çatik suratlı tayfaları çevresini sarmış, onu yumruklarıyla tehdit ediyorlardı. Limanımıza uğrayan şilebin kaptanı yok mu? İşte o, bu adamın Kristof Kolomb olduğunu ve Amerika’yı keşfettiğini söylerdi. Anlattığına göre Kristof Kolomb İspanya’dan ayrılalı günler geçtiği halde hâlâ karaya rastgelmedikleri için tayfası, onu geri dönmeye zorlamaktaymış. İşte bunu duyduktan sonra, kendimden geçkin, Kolomb’un yüzüne hayranlıkla uzun uzun bakardım. İçimden, ‘Koca denizciyi görüyor musun?’ derdim. Ona öfkeyle saldıranlara öfkelenirdim. Geminin omuzları üzerinden Atlas Okyanusu göz alabilirdiğine masmavi yayılıyordu. Ona bakakaldıkça her şey gözlerimden silinirdi; hatta müşterilerin seslerine, tava tıkrırtılarına, iskambil güürültülerine, kahvecinin, ‘Okkalı bir, orta sekerli iki!’ diye ocağa haykırışlarına kulaklarım sağır, çevremden, elbiselerimden, gövdemden soyunur, çırcıplak bir gönül, bir arzu olarak Amerika kâşifiyle birlikte aynı gemide bulunmayı isterdim de içimi hasretle çekerdim.” (ss. 36-37)

İlkokul çağına yaklaştığında, başıboş kalmasın, daha da önemlisi bir meslek öğrenip denizciliğe merak salmasın diye babası küçük Mahmut’u ayakka-bı tamircisi Kirpi Halil Usta’nın yanına çırak verir. Başlangıçta çıraklığı pek istemeyen Mahmut, sonraları çıraklık hayatından çok memnun kalır çünkü büyük bir şans eseri olarak Halil Usta eski bir denizcidir ve dükkâna gelip gidenlere ve küçük Mahmut’a deniz maceralarını uzun uzun, ballandıra ballandıra anlatır. Sadece maceralarını anlatmakla da kalmaz, denizciliğin incelikleri hakkında da meraklı çırağa ilginç bilgiler verir. Ustanın Giritli olması; Cevat Şakir’in doğum yeri, son eşinin de memleketi olan Girit’le bağlantısı bakımından romanda biyografik dikkate açıktır:

“Halil Usta Giritliydi. Benim ilk denizcilik hocamdı. Gençliğimde, bir gün yelken sararken direk tepesinden güverteye düşmüş, bir bacağını kırmış. Kötürüm kalınca istemeye istemeye işi eskiciliğe dökmüş. (...) Denize bakacağına senelerce çeşit çeşit ayakkabıların taban ve topuklarına bakmak mecburiyeti, Halil Usta’nın gönlünde, karalara ve topraklara karşı zehir gibi bir kinin peydahlanmasına sebep oldu. Aynı zamanda damarına basan pabuç tabanları, deniz özleyişini baskılaya baskılaya, o özleyişe bir aşk şiddetini vermişti. (...) Denize ve denizciliğe ait sözler, birkaç sene önce deniz kıyısı kumlarının üzerinde deniz böceklerinin sedefli ve pırlıtlı kabuklarını ilk bulduğum zamanki kadar beni sevindiriyordu. O sözleri içimde evire çevire tekrarlıyor, musikilerinde doyamıyordum. Mesela ‘cunda yelkenleri’ sözü -yani asıl yelkenlerin iki yanından kanat gibi açılan yan yelkenler- gönlümde bayağı deniz mavilerini öttürüyordu. Halil Usta’dan, bu sözler hakkında korka korka bilgi isterdim. Söyledikleriyle içten ilgilendiğimi görünce, kaşlarının çatıklığı hazla çözüldü. Hatta çevik çekici, tabanlara acele acele çivi çakan bir intikam aleti olmaktan çıktı. Artık o, kafama, denize ait bilgiyi perçinliyor, babamın içimde yaratmak istediği kara ve toprak dostluğunun nalına da mihna da pasa vuruyordu.” (ss. 32-33)

Küçük Mahmut, eskici dükkânında çıraklık ettiği süre içinde denizciliğe ait pek çok inceliği ustasından öğrenir. Zaman zaman ustasının onu imtihan etmesi de bilgilerin pekişmesini sağlar. Halil Ustanın ona sık sık, “Baban denizci olmanı istemiyor fakat ben denizciyi gözünden tanırım. Sen bir deniz oğlusun.” (s. 57) demesi de Mahmut’taki deniz sevgisini diri tutar.

Bir süre sonra bu durum Mahmut'un babasının kulağına gider. Dükkânda Halil Usta'yla sohbet imkânını kaybeden yaşlı bir köylünün şikâyeti üzerine durumu öğrenen ve oğlunun denizci olmasını istemeyen baba, Mahmut'u Halil Usta'nın dükkânından alarak mahalle mektebine göndermeye karar verir:

"Bana verilen denizcilik dersleri dolayısıyla laf sırası bulamayan Kasım Efendi, ustanın bana boyuna denizden bahsettiğini, gidip babama fitlemiş. Bir akşam eve döniünce, babamın bir karış surat astığını gördüm. Yutkunduydu, yutkunduydu; "Seni mektebe vereceğim" dedi. Dünya gözüme zindan kesildi. Üç-dört gün sonra topal hocanın mahalle mektebine gidecektim." (s. 37)

Mahalle mektebine gidiş zorunluluğu yazarın hayatındaki üniversiteye gitme zorunluğunun romandaki paralelidir. Daha önce de değinildiği üzere, Robert Kolej'i bitirdikten sonra denizci olmak isteyen yazar, baba zoruyla Oxford Üniversitesine gidip tarih zorunda kalmıştır.

Cevat Şakir, neredeyse çocukluktan itibaren hayata renkli, çekici, güzel bir macera gözüyle bakmıştır. İçinde yaşadığı sıkıcı ortamlardan kaçmak, alıp basını gitmek duygusu onun yaşama sebebidir adeta. *Aganta Burina Burinata'* da okul hayatından, mektep hocasının acımasız davranışlarından, sevgisiz ve ezberci tutumundan sıkılan Mahmut'un duygularını yansıtan şu satırlar Cevat Şakir'in hatıralarından romana aktarılmış gibidir:

"İnsan, keşfetmek, öteye varmak, yeniye açılmak özleyişiyle ceviz kabuğu kadar bir tekneye biner, iki buçuk arşın bez parçasıyla göklerin rüzgârını çalar da, elâlemin muhakkak 'ölümdür, deliliktir' diye bağırışıp ayak diremelerine kulak asmadan açılır gider ve yeni dünyalar, yeni âlemler bulur. (...) Topal hoca öğrettiği tatsız tuzsuz şeyleri bir eşekarısı gibi zırıldanıp uzattıkça, pencereden görünen masmavi gök bana hürriyetten, uçan kuşlardan, esen rüzgârlardan bahsedirdi. Denizden gelen dalgalarsa, kalabalık umutlarla zengin bir denizci yaşamıyla geleceğini müjdeleyen seslerle doluydu. İşte o zaman demir parmaklıklar ardında kurtuluşu ve hürriyeti gören mahpuslar gibi gönüm uzar, uzardı da, onun kendini denize veriş, adeta bir yalvarış, bir dua olurdu." (ss. 52-53)

Babasından gizli, bir tanıdığın teknesiyle balığa çıkan küçük Mahmut'a babasının gösterdiği şiddetli tepki, gerçek hayatta Cevat Şakir'e gösterilen tepkinin romandaki yansıması gibidir. Babasının sonu gelmez itirazlarına rağmen Mahmut'un aklı fikri denizlerde, açıklardadır. Her fırsatta denize koşan, ailesinden azar işiteceğini bile bile denizden vazgeçmeyen Mahmut için deniz giderek vazgeçilmez bir tutku halini alır. Deniz, sürekli olarak onu çağırır:

"İkinci balık seferim de böyle bitti. Eve döndüm. Annem azarladı. Ertesi gün babam bana rıhtımda rastladı; - 'Mektep dururken burada işin ne a köpek!' diye çıkıştı. O anda iki kayak, ufukta ayak uçlarına kalkmış gibi duruyorlardı; o yüksek noktadan sanki daha ötelelerini görüyor ve gördüklerini bana müjdeliyorlardı. Bana lisan-ı hâl ile 'Gel, gel deniz yavrusu! Mektepte işin ne? Seni açığa götürelim!' diye çağırıyorlardı. Hele küçük

adalar! Onlar tıpkı benim gibi çocuktular. Başlarını ufkun ötesinden kaldırmışlar, 'Gel de birlikte oynayalım!' diye davet ediyorlardı." (s. 74)

Mahmut'taki deniz tutkusu her geçen gün artıp karşı koyulamaz hale gelir. Çok genç yaşta, yaşama sebebi saydığı, uzak yaşayamayacağını düşündüğü denizlere, enginlere açılabilme için büyük bir gemiye tayfa yazılır. Romanın bu kısmı, Cevat Şakir'in deniz sevgisini dile getirdiği anlarında anlattıklarıyla duygusal yönden paralellik taşır:

"Dosa doğru gemiye gittim. Gemi iskeleye rampa edilmişti. İşte artık o geminin tayfasındandım. Onunla sarmaş dolaş olmuştum. O benim bir parçam ben onun bir parçasıydım. Beraber yüzecek, duracak, beraber batıp boğulacak veyahut varacağımız yere varacaktık. Beni artık gemiden balta ile bile ayıramazlardı. Bakanlardan utanıp çekinmesem, pruvasına sarılır onu şapır şapır öperdim. Palamarının bağlı bulunduğu iskele, demirinin takılı bulunduğu dip çamurları, bence yok idiler. O benim maviler mavisinde yapayalnız gemimdi." (s. 83)

Amacına ulaşan, artık bütün zamanını o çok sevdiği denizlerde geçirmeye başlayan Mahmut, denizdeki ilk uzun gecesinde fırtına öncesi sakinlikle adeta büyülenir. Çatışmalardan, baba azarlarından, gizli gizli deniz kenarına inip sonsuz ufukları seyretmekten kurtulmuş, huzura ermiştir. Denizin sakinliği onun ruhundaki sükûnet ve huzurla eşleşmiş gibidir:

"Kayığa baktım, pembe yelkenlerini kuğu göğsü gibi kabartarak ve uzun gölgesini kararıp menekşe rengi alan sulara salarak, sanki başka bir renk âlemine gidiyor ve batinın engine açılan kapısına doğru yol alıyordu. O an, bütün yaradılıştaki bir duraklama vardı. Ne bileyim, düşünceli bir hal o! O lahzadaki güzelliklere kıyas, resimlerini gördüğümüz taşlı ve tahtlı imparator ve krallar birer soytarı kadar olmadıkları gibi; imparatorlukları da, karşımızdaki azametinin muvacehesinde birer çöplük mesabesinde kahlırlardı." (s. 87)

Mahmut'un gemiciliğe başlayıp uzak denizlere açılması babasında her ne kadar büyük kızgınlığa neden olmuşsa baba da bir süre sonra oğlunun denizden ayrı yaşayamayacağını kabullenir. Babadaki bu görüş değişikliğinin nedeni Mahmut'un denizcilikteki ısrarı, bu yolda engel tanımayışı, her şeyi hiçe sayışıdır. Baba, oğlunun denizlerden vazgeçmeyeceğini anlayınca kendisi için çok acı olan bu gerçeği kabullenmek zorunda kalmıştır. Mahmut'un babasının sürekli itirazları, Cevat Şakir'in babasının onu denizden uzak tutmak için gösterdiği çabayı, baş vurduğu yolları hatırlatır; aradaki temel farklılık gerçek hayatta Cevat Şakir'in babasının oğlundaki denizci olma arzusunu hiçbir zaman kabullenmemiş olmasıdır. Roman, ideal olanı anlatır ve Cevat Şakir gerçek hayatta çocukluk yıllarında içinde bir ukde olarak kalan deniz hayatını roman kahramanına yaşatır. Gerçek hayattaki katı ve dediğim dedik baba figürü romanda bir parça yumuşatılarak değişkenlik içinden yansıtılır:

“Denize açıldıktan az sonra babama Kuşadası’nda rastgelmiştim. Ben direk tepesindedim. O da iskeledeydi. Göz göze geldik. Beni görtünce ölünceye kadar ayrılmamak üzere benim denizcilik hayatına atılmış olduğumu anladı, beti benzi uçtu. O bakışı içimi yaktı. (...) Bense babamın bakışı önünde mum gibi eriyordum. Tek o acı yüzü acı bakışı görmeseydin, denizin açılıp beni yutarak örtmesine razıydım. (...) Ertesi gün babama çarşıda rastladım. Kalabalığa karışivereyim dedim ama olmadı. Beni görmüştü. Ona gittim. Duyguyla ağırlaşmış sesiyle; ‘Evladım neye böyle ettin? Yaptığının nereye varabileceğini hiç düşünmedin mi?’ dedi. Sesi derin bir sevgiyle okşayıcıydı. Babama öyle acıdım ki gırtlığımda bir şey düğümlendi. Neredeyse hüüngür hüüngür ağlayacaktım. Kendimi zor tuttum. ‘Baba!’ dedim. ‘Düşünmesine düşündüm. Nereye varırsa varın. Belki budalalık ettim. Fakat başka türlü yapmak elimde değildi. Kaderim böyleymiş. Sen müteessir olma. Ben memnunum.’ diyebildim. Bir dua okuyormuş gibi dudakları titredi. Gözlerine uzun uzun baktı. Başını yeisle salladı; ‘Pekâlâ yavrurum yolun açık olsun. Seni denizden vazgeçirmek için ne paramı, ne sözümü, ne gönlüümü esirgedim. Allah yardımcın olsun.’ dedi.” (s. 94)

Gemilere tayfa yazıldıktan sonra denizden başka yer görmeyen, kara hayatından tamamen uzak kalan genç adam, bir süre sonra denizden sıkılıp karaya döner. Denizciliğin zor tarafları, fırtınalarla geçen günler ve geceler onu yıpratmıştır. Karada daha az yorulacağını, yerleşik hayata geçtiğinde daha huzurlu olacağını düşünerek kasabaya döner ve evlenip yuva kurarak çiftçiliğe başlar. Üç yıllık çiftçilik ve evlilik hayatı süresince denizden uzak kalır. Ne var ki Mahmut, eskici Halil Usta’nın dediği gibi “deniz oğlu”dur ve uzun süre denizden uzak yaşaması zordur. Kasabada yaşamını sürdürürken bir gün rastgele bir sebeple denizle tekrar karşılaşınca eski tutkusu uyanır ve denizi seyretmeye doyamaz. Mahmut’un buradaki izlenimleri Cevat Şakir’in sürgün yolculuğu sonunda Bodrum ufuklarında denizle karşılaştığı sahneyi hatırlatır:

“Kumlara yan geldim ve başımı çocukluk hatıralarımın dizine yasladım. Kıyı çığırışan gülüşen çocukların denize atılışlarıyla köpürüp çağlıyordu. İç limanın kumsallığı, ta eski tersaneye kadar keresteyle, yontulmakta veya boyanıp donatılmakta olan seren, direk ve maçolarla, testereyle kesilmekte olan iskarmozlarla, omurgalarla örtülüydü. Havada deniz tuzu kokusu, yeni kesilmiş çam, dut, harup ve başka ağaçlar, katran, zift ve çeşit çeşit ip ve halatların kokuları vardı. Ötede beride küme küme zincir ve kayıkların gerek demir gerek çelik aksamlarının yığınları görünüyordu. (...) Pruvası kınından fırlayan bir kılıç gibi keskin ve parlaktı. Deniz geminin ayak ucunda, mavinin ruhu ve canı çiğeri olan en saf maviden bir yayılıştı. Dalgacıklar, sanki köpükten diller imişler gibi mırıldanarak geminin ayağına doğru uzanıyorlardı. Deniz ılık çırpıntılarıyla tekneyi nemliyor ve saf rüzgâr serinletiyor ve sanki geminin can kulağına gizli bir türkü söylüyordu. Belki söylemiyordu da bana öyle geliyordu. Fakat ben türküyü içim ağlaya ağlaya ta iliklerime kadar duyuyor ve titriyordum.” (ss. 168-169)

Denizle tekrar karşılaştığı bu andan itibaren kasabadaki, çiftlikteki huzuru bozulur. Engin deniz ve onun çağrıştırdığı sonsuzluk duygusu genç ada-

mın aklını başından bir kez daha almış ve istese de kara adamı olamayan Mahmut, kayınpederi Zeynel Kaptan'a verdiği sözü unutmaya noktasına gelmiştir. Kasaba, çiftlik, ev hatta eşi onun için artık huzur ve sükûnet değil, sıkıntı ve huzursuzluk kaynağıdır. Denizden uzak, bir zavallıdan başkası değildir ve eski sevgilisi denizin çağırışı karşı koyulmaz bir davettir:

“Ben geminin pruvasına doğru tam denizin eriştiği yerde boynum bükülü bekliyordum. Uzaktan uzağa içimde bir şeyler hıçkırıyordu. Üç seneye yakın bir zamandan beri yüzünü görmemiş olduğum ilk sevgilimle göz göze gelmiştik. Ben büyümüştüm, o ise çocukluğumda neyse yine oydu. Gençti. Güzeldi. Maviden yeşile kayıp değişen duvarının ardında bana hazin hazin gülümsüyordu. Bana, ‘Sadakatsiz, aldatici’ diyordu, beni neye bırakıp kaçtın?’ diye soruyordu. Sırtımı ona çevirip kendimi ondan koparıp kaçmak istedim. Fakat bacaklarımda sanki takat kalmamıştı. Gözlerim, kulaklarım, gönlüm, tepeden tırnağa bütün varlığım enginin çağırışında idi.” (ss. 170-171)

Evi barkı terk edip tekrar denizlere dönmeye karar verdiğinde çevresindekilerin tepkisiyle karşılaşır. Bir yandan evli olması öte yandan kurduğu çiftlik onun için ayak bağıdır. Romanda Mahmut'un çevredekilerden duyduğu öğüt ve tepkiler, Cevat Şakir'in gerçek hayatta babasından duyduklarıyla paralellik gösterir:

“Günlerce bu ayarda nasihatler dinledim. Hepsi de dönüp dolaşıp denizde emin ve selametli bir hayat yaşanamayacağı noktasında toplanıyordu. Acaba benim emin ve selametli bir hayat arayıp aramadığımı soran yoktu.” (s. 181)

Karaya yerleşmek, hayatını çiftçilikle idame ettirmek, çocuk çocuğa karışmak hevesi deniz sevdası karşısında eriyip gider. Kasaba ve çiftlik hayatı Mahmut için üç yıl süren bir esareten farksızdır. Bu esarete daha fazla tahammül edemeyeceğini hisseden genç adam her şeyi bir kenara bırakıp büyük bir arzuyla unutamadığı sevgilisine, denize koşar. Romanın son cümleleri Mahmut'un deniz tutkusunu bütün çiplaklığı ve şiddetiyle vurgular:

“Artık ondan sonra ne Ayşe'nin kolları, öpücükleri ve gözyaşları, ne bağlar bahçeler, ne tövbelere ve yeminler beni karaya bağlayamadılar. Varımı yoğumu Ayşe'ye bırakarak bir daha geriye dönmek üzere denize açıldım. İlk limanda kayığım birisine gemici yazıldım. Aganta!” (s. 186)

B. 2. Çiftçilik Hayatı

Halikarnas Balıkcısı'nın anılarında toprak işleri ve çiftçilik hayatı geniş yer tutar. Biyografik verilerden, yazarın daha çocukluktan başlayarak hem denizle hem toprakla iç içe yaşadığını anlarız. Doğayla iç içe yaşamanın bir kazanımı olarak, çocukluk yıllarında, adeta yetişkinlik zamanlarının habercisi gibi, fidan yetiştirmekte ustalaşmıştır:

“Büyükada’da paşa babamızın dönümlerce bahçesi ve iki bağçevan dört de bostan kuyusu vardı. Dönümlerce fidanlıkta domates, kabak, biber eker, fidan yetiştirmeğe kal-karları. Sekiz yaşındaki küçük Cevat’ın bir köşede, kendi kendine mırıldana mırıldana ekdikleri fişekler gibi gelişir. Onları ha bire su ha bire gübre’ dedikleri halde gelişmez. Gider Cevat’ın fidanlarını çalarlardı.”³⁸

Özellikle Bodrum’a ilişkin anılarda deniz gibi toprak da onun hayatının vazgeçilmezlerindendir. Meyve ve sebze yanında çiçekler de kasabanın toprağına güzellik ve renk katmaktadır. Bodrum’da sebze fidanları başka yerlerdeki-lerden kat kat daha uzun, kuvvetli ve uzun ömürlü, çiçekler de daha renkli ve parlaktır:

“Bu pembe sabahlar, mavi öğlenler, altın ikindiler, menekşe akşamlar diyarının iklimi öyleydi ki, domates fidanları beş-altı yıl yaşıyordu. Domates fidanlarının gövde-leri bacak kalınlığında olarak üç metre kadar tırmandıktan sonra, çardağa yayılıp yap-rak ve kırmızı domateslerle altlarındaki avluyu gölgeliyorlardı. Patlıcanlar da üç-dört yıl yaşıyorlar ve üç metre kadar yükseliyorlardı. Hurma ağaçları, hurmalar zevkle ye-necek kadar tatlı oluyordu. Bir mandalin ortalama bin, en çok dört bin mandalin, por-takallar ve limonların her bir ağacı kolay kolay on bin limon ve portakal veriyorlardı; on sekiz bin veren ağaçlar da vardı. Çiçekler İstanbul’un bildikleriydi. Ne var ki, şeb-boy gibi çiçekler, pencerelerdeki saksılardan bir şebboy çağlayanı gibi devriliş aşıya akıyorlardı. Yaseminler bulut halinde, beyaz yıldızlarının bolluğundan yaprakları gö-rülmeyecek haldeydi.”³⁹

Bodrum’un manzarasına hayran kalan, toprak ve iklimin uygunluğunu fark eden Cevat Şakir önce çevreyi yakından tanımak için dağ-bayır dolaşır, sonra da burada kolay yetişeceğini düşündüğü tohum ve fidanları temin ede-rek Bodrum’u cennete çevirmenin yollarını arar. Bodrum’da bir yandan ba-lıkçılık yaparken bir yandan da toprakla uğraşır. Kasaba toprağının verim-liliğini, bitkisel zenginliğini fark ettikten sonra kendisi de bu verimlilikten yararlanmak ve bitkisel zenginliğe zenginlik katmak için gece gündüz çalış-maya koyulur. İstanbul’dan ve yurt dışından tohumlar getirterek Bodrum’un aslında çok verimli olan ama bakımsız bırakılmış toprağında mey-ve ve sebze yetiştirmeğe başlar:

“Dağ bitkilerini görmek üzere, Göktepe’deki eski büyük Halikarnas Tiyatrosuna çı-kınca yüksekte çepçevre bir göz gezdirdim. Topraklar yıldırıan güneşe tiril tiril titre-yen ışıkla cevap verirdi. Sanki her taraftan parıltı parçaları yağıyordu. Öyle bir gün-lük güneşlik, öyle berrak bir ışık ki, radyum gibi duvarlardan geçecek neredeyse. Ta aşı-ğda denizi masmavi bir ateş, karalar ve kıyıları bu mavi alevlerle sarmaş dolaş olmuş görüncü insan büyük ferahlıkla içini çekerek, ‘Ne güzel!’ diyordu. (...) Ne yazık ki yurt diye hemen hemen yalnız İstanbul sevilmiş. Kim izzet ile ikbal ile devletten çıkmış, hiç sağına soluna bakmadan saadet -Dersaadet- kapısına kapağı atmış. Bu halin pek kötü sonuçları olmuş. Bu güzel iklimde neler yetişmezdi! Ama kimse bu güzelliğe daha başka güzellikleri getirmeyi düşünmüyordu. Ben tarımdan pek çakmıyordum. Bazı ta-

rum kitapları getirmeyi düşündüm. Birkaç kitap ve ismarladığım bazı tohum katalogları Paris ve Londra'dan geldi.”⁴⁰

Kalebentlik cezasının 18 ayını Bodrum'da çektikten sonra cezanın kalanını İstanbul'da tamamlayıp Bodrum'a dönmeye karar verir. İstanbul'da bir buçuk yıl kaldıktan sonra ilk fırsatta Bodrum'a döner ve yanında tarıma ve balıkçılığa ilişkin zengin malzeme götürür:

“İstanbul'dayken yazı ve çevirilerden edindiğim paraların çoğunu Bodrum'a hazırlık olmak üzere tarıma ait kitaplar ve balık avı takımlarına harcıyordum. Birinde bula-madığımı belki ötekinde bulurum diye üç dilde tarım ansiklopedileri ve başka kitapları getirterek kısa zamanda tarım konusunun tamamen hâkini oluyordum.”⁴¹

Bodrum'da büyük çabalarla yetiştirdiği bitkileri “her güzelliğine hayran kaldığı yaradılışa karşı bir borç” olarak görece kadar alçakgönüllü ve özverili bir bakış açısına sahip olan Cevat Şakir, kısa zamanda Bodrum'da ekili dikili olmayan arazi bırakmaz, her karış toprağı meyve-sebze-çiçek fidanlarıyla donatır. Bunu yaparken hem amatör bir coşkuyla hareket eder hem de tarım kitaplarından edindiği bilgilere göre davranmayı ihmal etmez:

“O güzel iklimi gördüm duydum; artık sorun yoktu. Artık güzelliğe sınırsız güzellik katacaktım. Genel tarım ve özellikle güney tarımı konularında basılmış İngilizce, Fransızca ve İtalyanca ne gibi kitaplar varsa -kitaplar pek pahalı da olsa, ekme paramdan keserek- hepsini getirttim. Öyle vahşi bir içtenlikle bu sorunun üzerine düştüm ki, hayatımda yemek ve uyku gibi doğal ihtiyaçlar bana vız geliyordu. Öyle ki, kısa zamanda konunun tamamıyla hâkimiydim. Şu toprak ne tuhaf şeydir, bir çuval dolusu alıyordun, şimdi bir çuval dolusu portakal, biraz sonra bir çuval dolusu türkü, bir çuval dolusu yumuşak kürk, bir çuval dolusu yumuşak kürk, bir çuval dolusu sevdiğin canın canın insan olur da, ona harıl harıl gönül verir, derken yine aslına döner çakılı çepeliyle bir çuval dolusu toprak olurdu. Başka zamanda yine iki insan olur, birbirine verilen iki gönül olur. Bu güzel iklimi daha güzelleştirmek, gelecek daha güzel kuşaklara yaradır bir cennet yaratmak için kendimi paralarcasına çabalıyordum. İstanbul'dan kendi paramla -bunu söylemek ayıp ama belki parayı nereden aldığımı merak eden olur- İngiliz kâğıt parası, Fransız frangı ismarlıyordum. Ülkemizde olmayıp da Bodrum'un suyuna, havasına, ısısına uygun bitkilerin tohumlarını Paris ve Londra'ya ismarlıyordum. Kara postası, vapurda deniz postası da haftada birer kere gelirdi. Onları ekecek mevsim geçecek diye yüreğim korkuyla çarpardı. Bir hafta, iki, üç, sekiz, on altı hafta sonra tohumlar gelince, sözgelimi pire kadar küçük on tohumun, ikisi ya da üçünüün -postacı pul üzerine damga basarken- ezilmiş olduğunu canım yanarak gördüm.”⁴²

Pire, hatta bazıları toz zerresi iriliğindeki tohumları inanılmaz bir özenle her gün kontrol eder. Bu kontrollerde minicik tohumların durumunu dikiş iğne-siyle veya toplu iğneyle tek tek kaldırıp bakarak inceler, kök salıp salmadıklarını gözlemler. Tohumlar karşısında bu kadar ince davranıp her gün belli vaktlerde adeta bir botanikçi tutumuyla kontroller yapması, bir yandan işine bağ-

lı bir sorumluluğun öte yandan yaşama bağlılığın, üretme ve yaşadığı yeri güzelleştirme coşkusunun göstergesidir:

“Tohumun bir yanında ufacık bir beyaz nokta görünce, eh tohum büyüme işine girişti, diye çocuk gibi sevinirdim. Ertesi, daha ertesi gün o beyaz noktanın sürdüğünü, açar açar seyredirdim. Eşim, ‘Burası ser mi yoksa ev ya da yatak odası mı?’ diye yakınırdı. Bir hafta, kimi tohumlar da bir ay sonra fidan olarak topraktan çıkmaya koyulurdu. Üzerine titrerdim, topraktan çıkma işini kolaylaştırırdım. Yirmi yıl sonra, o pire kadar tohumdan cinsi Türkiye’de bulunmayan otuz beş metrelik bir ağaç çıkardı. Örneğin, yaprak bolluğuyla orman üzerine orman olan sarı kırmızı çiçekli bir ‘Grevillea Robusta’. Ağaç kuş civıltısıyla yüklenir, ağacın tepesi ise gökyüzünde bir bulutun hayatını yaşardı. Ne severdim onları, bir dalı kırılrsa sanki kolum kırılırdı.”⁴³

Büyük çabalarla tohum veya fidan getirtip ağaç, çiçek, meyve, sebze yetiştirmenin yanı sıra halkı tarım konusunda aydınlatmayı da ihmal etmez. Bilhassa turunçgil bahçeciliği konusunda Akdeniz Anadoluşunda bir çığır açar hatta greyfurtu Türkiye’ye ilk getiren kişi olur:

“Güney Anadolu kıyısında turunçgil yetiştirilmesi bilinmiyordu. Harıl harıl anlatıyordum. Olanların da çoğunu mübadeleden önce Rumlar dikmişti. Bodrum’da ve köylerinde mandalina olarak ancak yedi-sekiz yüz ağaç vardı. Halkın turunçgil (yani limon, portakal ve mandalina çeşitleri) ağaçları pek azdı. Turunçgil yetiştirme konusunda üç yüz sayfaya yakın bir kitap yazdım. Elyazısı eser elden ele geçti ve sonunda kayboldu. Halk her biri biner, ikişer biner ağaçlı bahçeler yaptı. On sekiz cins kadar turunçgil çeşitleri getirttim. Bunların hiçbirini yurtta yoktu. Antalya’dan, Finike’den, Adana’dan yazılan mektuplara cevap veriyordum, dikilecek çeşitleri saptıyordum. Bodrum, turunçgillerin tanınmış bir merkezi olmuştu. Turunçgiller engin bir alev gibi Güney Anadolu’yu sarıyordu.”⁴⁴

Yazarın hatıralarından derlediğimiz bu anekdotların romana yansımaları, Mahmut’un denizden vazgeçip Ayşe’yle evlenerek çiftçilik etmeye başladığı kısımlarda karşımıza çıkar. Uzun ve sert deniz yolculukları, amansız fırtınalar, zorluklarla yıpratıcı mücadele Mahmut’u çok yormuştur. Genç adam bir müddet sonra bıkkınlık yaşar, denizden sıkılır ve Bodrum’a döner. Gemilere tayfa yazılmadan önce sevdiği Fatma’yla evlenip yerleşik hayata geçmek ve çoluk çocuğa karışmak ister. Ne var ki Fatma, kendisine göz koyan zengin bir adama olumlu cevap vermediği için adamın saldırısına uğramış, tüfekle yaralanmış, bir gözünü kaybetmiş, yüzünde de derin yara izleri kalmış, olağanüstü çirkinleşmiştir. Buna rağmen Mahmut onunla evlenmeyi ister. Genç adamı mutsuz edeceğini düşünen Fatma ise ondan kaçır, gizlice kasabadan uzaklaşır, izini kaybettirir, nereye gittiği bilinmez. Günlerce Fatma’yı arayan, izini sürüp gittiği yeri bulmaya çalışan ancak onu bulamayan Mahmut, Fatma’nın başına gelenlerden kendisini sorumlu tutar, denize açılmasa genç kızın bunları yaşamayacağını düşünür, bu düşünce genç adamı denizden iyice soğutur.

Bir süre yalnız başına ortalıkta dolandıktan sonra, büyüklerin tavsiyesine uyup babasının samimi arkadaşlarından Zeynel Kaptan'ın kızı Ayşe'yle evlenir. Zeynel Kaptan'ın tek şartı Mahmut'un denizden tamamen vazgeçmesidir. Genç adamın amacı da zaten denizden uzaklaşıp kasaba hayatına dönmektir. Karı-koca çiftçilik yapmaya başlarlar. Mahmut, aradığı yerleşik hayata kavuşmuştur. Romanın bu bölümünde kapsamlı şekilde yer alan çiftçilik işleri, yazarın Bodrum'a hem ilk hem de ikinci gelişinde yaptığı ağaç dikme, tohum ekme, toprağı terbiye etme işleriyle ciddi paralellikler taşır. Mahmut, denizcilikteki becerisini çiftçilikte de gösterir. Artık toprak insanıdır, bütün gün toprakla iç içe yaşamaya başlar, karısı Ayşe'yle çiftliği çekip çevirirler:

“Ben denize açılmasaydım muhakkak ki Fatma'nın suratu darmadağın edilmez, gözü de akıtılmazdı. Denizi bir daha görmemeye, ondan tamamen vazgeçmeye hazırdım. Artık dalgalarından da, insanların kanına, canına susayan o hain ve hırçın fırtınalarından da ikrah getirdim. Onun bir daha mavi yüzüne bakmamaya karar verdim. Zaten onun ne adının, ne sanının, ne dalgalarının, ne renklerinin, ne çalkantı, ne çarpıntı, ne akıntıların, velhasıl hiçbir şeyinin bana gizli kalan, bana mahrem olmayan bir yeri kalmamıştı. İç yüzünü de dış yüzünü de biliyordum. Onun büyüüsü çözülmüştü artık. Ertesi sabah Zeynel Kaptan'a gittim. Ve denizden vazgeçtiğimi söyledim. Kara gözlü, kiraz dudaklı Ayşe'mi öpecektim. İşte böylelikle biricik öpücük uğruna hayatımı mahvettim. Evlendik. Gençtik. Ben kendimi ona, o kendisini bana ziyafet çekti. Deniz yüzü görmeyen Çömlekçi köyünde yaşıyorduk.” (ss. 136-137)

Denizin olduğu gibi toprağın sırrını da kısa zamanda çözen Mahmut, usta bir çiftçi olur. Toprağı işlemenin incelikleri, meyve sebze fidanlarının yetiştirme ve bakım şekilleri, sadece yararlı olanın değil güzel olanın da toprakta can bulması vs. gibi çabalar Cevat Şakir'in Bodrum macerasının her iki döneminde de gördüğümüz çiftçilik çalışmalarıyla bire bir örtüşme şeklinde karşımıza çıkar:

“Siftah olarak alın terimin boşa gitmediğini ve bir kazanç temin etmediğini gördüm. Sessiz toprak sesli denize benzemiyordu. Ona verdiğim emeğe, bin bir renk, bin bir güzel koku ve çiçekle cevap veriyordu. Sanki kendisine karşı gösterdiğim alakadan dolayı bana karşı şükran duyuyordu. Onu sapanla sürdüm mü, sürülen yeri sapanla sadık kalarak, açılan izi muhafaza ediyordu. Atılan tohumu bağrına kabul ediyor, onu sıpsıcak tutuyor, nemli tutuyor ve uçar hayvanlardan gizleyerek koruyor ve koynunda yavruyu emziren ana gibi besliyordu.” (s. 138)

Denizdeyken balıkları, dalgaları, adaları, deniz kuşlarını, rüzgârı yaşama sebebi sayan ve onlara sarsılmaz bir aşkla bağlanan Mahmut, karada bu sefer toprağı, ağaca, tohuma, meyve ve sebzeyle aynı tutkuyla bağlanır. Tabiatla kendi eliyle yetiştirip can verdiği meyve, sebze ve çiçekler onu hayata bağlayan birer arkadaş, dost, sevgiliye dönüşür:

“Hele bahçedeki ağaçlar... Asmayı budayarak yükünü hafifletince, asma bayağı duyulanıyor, gözleri sanki şükran yaşlarıyla dolup taşıyordu. Bademleri budasam sevinçle

titriyor ve bütün tomurcuklarına sanki beyaz kelebekler açarak tepeden tırnağa kar gibi ağarıyorlardı. Limon ağaçlarının kurularını ayıklasam zerafet ve edayla kalkınıyor, sık yapraklarıyla yeşil loşluklar yaratarak, gece uykumuza güzel rayihalar katıyor, sarı sarı yemişleriye varlığını bile serinletiyordu. Kısaca emeğim, asmalarla salkım salkım sevinç gözyaşları, şeftalide öpüşe uzatılan pembe yanak, kirazda dudak oluyordu.” (s. 138)

B. 3. Babanın Cimriliği

Cevat Şakir’in çocukluktan itibaren yaşadığı tartışmalarda paranın ciddi bir rolü vardır. Hatta biyografi kısmında açıkladığımız üzere, genç adamı baba kattillğine götüren talihsiz olayda para tartışması da iki tarafın arasını açan bir tartışmaya yol açmıştır. Cimri bir adam olan Mehmet Şakir Paşa, okul öncesinden başlamak üzere oğlunun eğitimi için çok para harcamış, bunun karşılığını alamayınca da masrafları devamlı olarak şikâyet konusu etmiştir. Bu durum, küçük yaştan itibaren Cevat Şakir’in ruhunda derin yaralar açar:

“Fakat paşa babamız zengin olduğu kadar da cimriydi. Belki de haklıydı. Hep bu çocuk paranın kıymetini bilmeyor lafi ederdi. Bir elini para sayarmış gibi, öteki elini de avucunu da para sayarmış gibi açınca ve ‘para para para’ deyince, candan, içimden kâinat yıkılıyormuş gibi bir şey duyardım.”⁴⁵

Gerçek hayatta babanın cimriliği, romanda “estetik mesafe” uygulamasıyla amcanın aşırı cimriliğine dönüşür. Mahmut’un balıkçılık yapan küçük amcası Hakkı Reis, aşırı derecelere varan cimriliğiyle dikkat çeker:

“Küçük amcam Hakkı Reis’in ne cimri olduğunu herkes gibi ben de bilirdim. Hatta açık denizlerde rüzgârı bekleyen denizciler, denize dönerek, sanki rüzgâra hitap ediyorlarmış gibi; ‘Ülen yoksa Hakkı Reis’in para çantasından mı çıkıyorsun? Es be Al-lahaşkına!’ diye bağırırlardı. Kardeş oldukları halde ne Davut amcama ne de babama benzerdi. Kokmuş peynirin, acımış unun, küflenmiş peksimetin âlâsı, mutlaka kumanya diye onun kayığında bulunurdu. (...) Tayfaya karşı muamelesinde de insaf nedir bilmezdi. Canlarını çıkararıya çalıştırırdı. Paylarını da doğru dürüst hesap etmez, allem kalem eder, ne yapar yapar alacaklarını kıstardı.” (s. 79)

Yazar, romanın bu kısmında, estetik mesafe uygulaması yaparken babayla amcaı karşılaştırır ve babayı cimrilikten tamamen uzak biri gibi göstererek gerçek hayattakinin tam tersi bir tablo çizer. Bu, gerçeğin tersine çevrilmesidir ve yazar bunu yaparken gerçek hayat ile romandaki kurmaca dünya arasındaki mesafeyi iyice açmayı düşünmüş olmalıdır. Burada, otobiyografik veriyi tersine çevirirken, bir kaza sonucu da olsa kendi elleriyle öldürdüğü babasının hatırasını rencide etmeme duygusu taşıdığı düşünülebilir:

“Babamla araları pek açıktı. Nasıl uyuşabilirlerdi ki; babamın eli alnı gibi açıkken, onunkisi ise inadına sıkı idi. Bundan dolayı amcam, babam yokken hakkımda bir karar almaktan çekiniyordu.” (ss. 79-80)

Mahmut, denizci olmaya kesin olarak kararlıdır ama bu iş için kime başvuracağını, hangi gemiye çırak yazılacağını bilemez. Mektebi bırakıp denizci olmaya karar verdiğinde aklına gidecek başka yer gelmediği için mecburen amcasının teknesine tayfa yazılır:

“Ben artık kendi boğazıma ve anamın boğazına bakmak için amcamın hizmetine girmiş bir uşaktım. Amcama gelince, onun derdi günü para idi. Kanımızdan, canımızdan, etimizden kendisine paraca kâr çıkarmaya bakıyordu.” (s. 96)

Mahmut, on günden fazla denizde kalacağı ilk uzun seferine de amcasını teknesinde çıkar. Bir müddet sonra, babasının ölüm haberi gelir, balığa çıktığı bir gün kayığı sulara gömülmüş ve Mahmut yaşlı anasıyla kalmıştır: Bir süre sonra, amcasının cimrilğine, haksız davranışlarına, küfürlerine dayanamayan Mahmut, başka bir gemiye geçer.

B. 4. Dolap Beygiri

Romanda yazarın tanıklık ve yaşantıları çerçevesinde yer tutan ilginç ayrintılardan biri de “dolap beygiri”dir:

“Ben Bodrum’da bahçede kuyudan havuza su çeken dolap beygirini seyredirdim. Gözleri kapalı iki saat dönüyordu.”⁴⁶

Halikarnas Balıkcısı’nın Bodrum’da deniz kenarındaki evinin bahçesinde kuyudan su çektiği dolap beygiri yazarın kızının anılarına şöyle yansır:

“Bahçedeki derin kuyudan su çeken bir dönme dolap vardı, yanında da havuz. ‘Dolap beygiri’ denen, gözleri kapalı bir at durmadan dolap etrafında döndükçe, yarım metre silindir kovalarla kuyudan su çekiliyor, çekilen sular havuza boşalıyor ve toplanıyor, bahçe böylece gerektiğinde açılan arklardan su verilerek havuzdan sulanıyordu.”⁴⁷

Yazar, Bodrum’da bulunduğu sıralarda, Tarım Bakanlığında memur olarak çalışan Musa adlı bir gençle tanışır. Musa, anlaşılmadığı karısından ayrılmış ve bir kızla nişanlanmıştır. Nişanlısının ailesi yoksuldu, beygir alacak paraları olmadığı için su dolabını genç kız çevirir:

“Musa, kızın bahçesinin yanında bir ev kiralamıştı. Evin penceresinden evin dört köşe havuzunu, havuzun yanında da su dolabını görüyordu. Musa bir gün yine koşarak geldi, gözleri hem şaşkınlık hem hayranlıkla parlıyordu. Bana, ‘Sen de görmüştündür. Dün gece tam ay vardı. Pencereye oturdum. Su dolabı dönüyordu. Ama onu döndüren beygir değil, nişanlımdı. Bu sabah anladım. Fukaraların bir beygir alacak paraları yok. Dolabı geceleyin -konu komşu görmesinler diye- benim nişanlım döndürüyor.”⁴⁸

Gerçek hayatta yazarın anılarında bu şekilde yer alan “dolap beygiri”, romanda önce Mahmut’un çıraklık yaptığı kısımda, tanıklık ettiği bir duruma bağlı olarak devreye girer. Mahmut’un, yanında çırak olarak çalıştığı eskici Halil

Usta'nın dükkânının devamlı misafirlerinden biri de bahçıvan Nusret Ağa'dır. Bahçıvan Nusret Ağanın komik bir öyküsü vardır:

“Kocayan emektar dolap beygiri nalları diktiğinde, Nusret Ağa'nın bir ikinci beygir alacak parası yoktu. Yaz gelince bahçe az kalsın kuruyacaktı. Elâlemin -çünkü dost var, düşman var- 'Bak, Nusret Ağa kendisini de, karısını da beygir yerine dolaba koştur' diyerek ayıplamalarından korktuğu için, geceleri gizlice karısıyla birlikte dört saat dolabı çevirirlermiş. Belki senelerce bir beygirin işini görmüş olduğu için, gözlerinde yaşlı beygirlerin yoksul bakışı vardı.” (s. 28)

Nusret Ağa'nın dolap beygirliği ilerleyen zamanla daha trajikomik bir hal alır. Önce çocuğu, sonra karısı ölen Nusret Ağa geceleri su dolabını tek başına çevirmeye başlar ve dolabı çevirirken ölen beygiri, çocuğunu ve karısını düşünür. Sabahlara kadar onları hayalinde canlı tutmaya çalışarak yorulmak bilmez bir beygir gibi dolap çevirir. Yine de bahçenin bozulmasına, toprağın verimsizleşmesine engel olamaz. Yoksul düşünüp borçlarını ödeyemez duruma gelince de esnaf ona veresiye vermemeye başlar. En son, bahçeyi satmak zorunda kalır. Bahçenin yeni sahibi, beygir öldükten sonra Nusret Ağa'nın geceleri gizli gizli su dolabına beygir yerine kendisini koşturduğunu öğrenince de yeni bir beygir almaktansa Nusret Ağa'yı beygir yerine kullanmayı daha avantajlı bulur, bu fikrini de ona kabul ettirir:

“Nusret Ağa'ya dükkânlar, bakkallar veresiye yiyecek, giyecek vermez olmuşlar. O da bahçeyi satmak için Nallıların Hacı Ağa'ya başvurmuş. Vur aşığı, tut yukarı uyuşulduktan sonra Hacı Ağa, 'Mademki bahçeyi satın alıyorum, dolap beygirini de sat!' demiş. Nusret Ağa dolabı kendisinin çevirdiğini söyleyince, Hacı Ağa da; 'Pekâlâ, sen bahçenin dilinden anlarsın. Başkasını ortakçı alacağıma seni alayım. Beygirler şimdi ateş pahasına; beygir almaya kadar sen dolabı döndürekoy.' demiş. Nusret Ağa bu teklifi sevinçle kabul etmiş.” (ss. 30-31)

B. 5. Türküler

Çocukluktan itibaren, babasının cimriliklerine rağmen varlıklı ve maddi yönden rahat bir hayat sürmüş, seçkin bir aile içinde yetişmiş, Türkiye'nin ve Avrupa'nın en prestijli okullarında okumuş olmakla beraber halkla arasına mesafe koymayan, yerli değerlere bağlı kalan, halka ait her şeye özel bir ilgi ve sevgi duyan Halikarnas Balıkcısı'nın anılarında türküler geniş yer tutar. Trenlerde, istasyonlarda, dağlarda, köy ve kasabalarda ansızın duyduğu türkülerle duyulanır. Bazen de kendisi bir türkü tutturur:

“Yükseklerde kırlangıçlar çark ederdi, benim de işgalden uzak olan o boşlukta türküyü söyleyesim gelirdi, sesimi de ta kuşlara kadar koyuverirdim.”⁴⁹

Yalnız kaldığında türküler adeta onun yoldaşı olur, onu avutur:

*“Çoğu kez bir başıma yürüdüğüm için, yani doğayla baş başa yürüdüğüm için, kim-
senin beni görüp deli sanmasından korkmaz, kendi kendime yani doğayla yüksek sesle
konuşur, yerine göre güler, kahkaha salıverir, türkü söyledim. Denizde de bir başıma
iken doğal olarak böyleydim.”⁵⁰*

Sürgün yolculuğu sırasında kendisini trenle Ankara’dan Afyon’a götüren askerlerden birinin söylediği türküden etkilenir. Bu etkilenmede türküdeki yaşama sevinci ve cesaret aşılایıcı duygu rol oynamıştır çünkü Bodrum sürgününün zor koşullar altında geçen yolculukta cesaret, inanç ve yaşama bağlılığı ihtiyacı vardır:

“Benim jandarmalarının sabah tutturdıkları, ‘Ödemiş, Ödemiş; o yâr bana ne demiş?’ zeybek türküsi meydan okuyucuydu, onda inanç ve cesaret vardı. Öteki kompartımandan gelen gibi kederli değildi.”⁵¹

Biyografik tanıklıklara dayalı bir öge olarak türkülerle dair ayrıntıların en ilginçlerinden biri, hayali bir türküye ilişkin çağrışımdır. Halikarnas Balıkcısı, Bodrum’a ilk gelişte uzaktan geçen bir gemiyi kıyıda seyrederken içten içe bir türkü duyar gibi olur. Gemi suretinde yazarın önce gözüne sonra gönlüne dolan türkü denize davet duygusuyla doludur:

“Gemi pırl pırl titreye titreye tam önüme geldi. Sanki birdenbire, o âna kadar duymadığım bir dilden konuşmak üzereydi bana. Gemiden apansızın bir müzik kopmasını, hatta geminin bir türküye dönmesini ve o türkünün yeni doğan günü ve öteki engini bana anlatmasını bekliyordum. Tirhandil, çiçek toplaya toplaya yürüyen ve saçları rüzgârda savrulurken, türkü söyleye söyleye eğilip bükülen bir insan gibi ilerliyordu. Eğilip kalktıkça deniz pruvasına gerdan veriyordu. Beyaz köpükler küpeştelere kibarıp da, arkada dümen suyunca söniyordu. Kayığın yeşil su çekimi, şimdi yeşilini gösteriyor, şimdi köpüklerde gizliyordu. O dakikada gönlümün ateşine denk, yaylanabilen bacaklarım olsaydı, kale kayasının ucunda dinlediğim yerden hızımı alarak, ‘Beni de al!’ diye bağırip yelkenlerin arasına fırlayacaktım. İçimde bir gidiş arzusu harladı.”⁵²

Kültürel bir unsur olmanın yanında hayata dair önemli ayrıntılardan biri olan “türkü” ögesinin romana yansımaya baktığımızda yazarın hayatında olduğu gibi roman kahramanlarının hayatında da türkünün önemli yer tuttuğunu görürüz. *Aganta Burina Burinata*’da yazarın yerini tutan ana kahraman Mahmut da diğer kahramanlar da sık sık türkü söylerler. Biyografik verilerdekenden farklı olarak romanda türküler genellikle denizde, kayıklarda, sahillerde söylenir. Bu durum, türkünün söylendiği mekânla kahramanın o an içinde bulunduğu mekânın ortaklığından kaynaklanır. Mahmut, hayatın gerçeklerini, zorluk ve güzelliklerini denizde tanımaya başladığı için türkülerin de denizde dile gelmesi doğaldır:

“Girit’in Mirabello kıyıları, tepelerde ağaran köyleriyle pruvamızda yükseliyordu. Sirnos ve öteki adalar uzaklaştıkça, maviler de şekerler gibi eriyorlardı. Deniz,

baştanbaşa masmavi bir gülüştü. Biz de gülüşüyor, şakalaşıyor ve türküler söylüyorduk.” (s. 22)

Türküler, diğer roman kahramanlarının günlük yaşama kültüründe de önemli yer tutar, hatta sıradan hayatlarda yapılıp edilenler bile türkülerle anlam bulur. Kadınların iş yaparken söyledikleri türkülerin genellikle denize dair olması, kocaların-oğulların-erkek kardeşlerin denizde olmasından kaynaklanır. Mahmut'un deniz sevdasında çevresindeki kadınlardan dinlediği türkülerin rolü de burada devreye girer:

“Babam anlamıyordu yahu. İki kere balığa gitmekle artık mektepten büsbütün sıtkım sıyrılmıştı. Kendimi bildim bileli -kötü ya da iyi- dinlediklerim hep deniz hakkındaydı. Kadınlar el değirmeninde buğday, arpa öğütürken, kirmanla ip eğirirken, dizlerinde ayran testisini çalkalarken, kıyıda çamaşır tokaçlarken, dibekte bulgur döverken, bütün hareketlerini mırıldandıkları bir deniz türküsünün temposuna uydururlardı.” (s. 74)

Türküler eğlence ve işte olduğu gibi, ölümden de insanların yanı başındadır. Denizde amansız fırtınalardan kurtulmuş olanlar, boğulanlar için veya denizde ölmekten kurtuluşlarını anlatan heyecanlı türküler söylerler. Hayatın hemen her alanında duyguların aktarılması, tıpkı yazarın gerçek hayattaki yaşantı ve tanıklıklarına benzer şekilde, türküler sayesinde:

“Boğulanlar için duyulan kederi herkesin yüzünden okur, boğulanların öksüz kalmış çocuklarına sokakta rastlar, onların evlerinin önünden geçerken kadınların hıçkırarak ağladıklarını duyar, batmış gemiden kurtulanların türkülerini kendi ağızlarından dinlerdim.” (s. 75)

B. 6. Okuma Kültürü

Cevat Şakir, çocukluk yıllarından itibaren okumaya düşkündür. İlkgençlik yıllarında o yaş grubunun genel bir özelliği olarak macera romanlarına, değişik coğrafyalarda geçen hikâyelere, denize bağlı konuları işleyen anlatılara özel ilgisi vardır. Okudukları, egzotik bir duygu eşliğinde ona yeni dünyaların, bilinmeyen coğrafyaların, hayali ülkelerin kapılarını açar:

“O zamanlar okumasından hoşlandığım kitapların çoğu seyahat kitapları ve ‘ütopi’lerdi. Onlarda can attığım bir yeri arıyordum. O can attığım yere Meçhul Diyar ve Tılsımlı Ada adını vereyim. O yerler kuru kuru avutulamaz, sezgi yoluyla görülür. (...) Tılsımlı Ada ve Meçhul Diyar'ı kuruntudan ibaret saymamalı. Oralarda duygu yönünde arayanlarıyla atbaşı giden akıl yönü arayıcıları vardır. Bu çeşit yolcular, dünyayı ve kendilerini unutarak uçak icadına ve penisilin keşfine koyuldular. Bu iki kabile yolcularının ikisini de temsil eden birisi varsa o da Kristof Kolomb'dur. O da Meçhul Diyar'ın hemen hemen her yolcusu gibi oraya bir ad taktı. Hindistan ya da Çin dedi.”⁵³

Görüldüğü gibi adı geçen kitaplar ilkgençlik çağına hitap eden ve yabancı yazarlara ait romanlardır. *Tılsımlı Ada*, Fransız kurgu-bilim romanları yaza-

rı Jules Verne'in *Esrarlı Ada'sını*, *Meçhul Diyar* ve ona bağlı olarak anılan Çin ise aynı yazarın "Çin Macerası" adıyla filme çekilen *Çin'de Bir Çinlinin Başına Gelenler* romanını hatırlatır. Yazarın erken yaşlarda başlayan okuma tutkusunu üniversite yıllarında artarak devam eder. Oxford'un dünyaca ünlü kütüphanesinde denizcilik, coğrafi keşifler, antropoloji, mitoloji ve tarihle ilgili ciddi literatürü neredeyse ezberler. Bu okuma kültürünün paraleli romanda karşımıza değişerek, yerleşerek çıkar. Bunun nedeni, roman kahramanı Mahmut'un yaşadığı ortamda kitaplara ulaşmasının kolay olmaması, bir başka yönden bakılınca da Mahmut'un Cevat Şakir gibi eğitim alma şansını yakalayamamasıdır. Mahmut, okumaya düşkün bir çocuk olmamakla birlikte, denize düşkün kişiliğini tamamlayan bir eğilim sonucu denizcilikle, deniz maceralarıyla ilgili kitaplara ilgi duyar:

"Kalafat Ahmet Usta'nın okuma yazması da vardı. Bana Ahmet Rasim denilen bir yazıcının Turgut Reis adlı bir kitabını, bir de Esfari Bahriyei Osmaniye adlı bir başka kitabı verdi. İlk kitapta Turgut Reis'in Bodrumlu, yani bir hemşerimiz olduğunu okuyunca koltuklarım kabardı. O sıralarda okumayı iyice öğrenmemiş olduğum halde, deniz adamlarını tanımak merakıyla geceyi gündüze kattım. (...) Bu kitaplardan sonra kalafat Ahmet Usta'dan, resmi Kör Halit'in hanında asılı duran Kristof Kolomb hakkında bir kitabı olup olmadığını sordum. Bana, kalede -ki o zaman hapishaneydi- yatan bahriye zabitanından aldığı bir tarih kitabını getirdi. Kör Halit'in hanında asılı Mesudiye zırhlısının resmini işte bu zabıt yapmışmış. O tarih kitabında Kolomb'un gemi bulmak için yabancı illerde senelerce nasıl gezdiğini, üç gemiyi bulunca Kadiz limanından denize nasıl açıldığını ve dümdüz sanılan dünyanın bilinmedik koca sularında yol alarak, okyanusu nasıl aşmış ve Amerika'yı keşfettiğini kendimden geçkin, heyecan içinde okudum." (s. 51)

Tarihin en büyük denizci ve kâşiflerinden olan Kolomb'un macerasına romanda yapılan atıf, Cevat Şakir'in kendi hayatındaki deniz tutkusunun ve çok iyi bildiği denizciliğe dair literatürün bir yansımasıdır. Daha da ilginç olanı, roman kahramanı Mahmut'un okuduğunu söylediği *Turgut Reis* adlı kitap aracılığıyla yapılan göndermedir. Halikarnas Balıkçısı 1966 yılında bu efsanevi denizcinin maceralarını anlatan *Turgut Reis* adlı bir roman yazmıştır. Mahmut'un okuduğu kitaplar arasında adı geçen *Esfari Bahriyei Osmaniye* ise Mehmet Şükrü adlı bir yazar tarafından kaleme alınıp 1888'de yayımlanmış olup Türk denizcilik tarihine ışık tutan az sayıdaki eserden biridir. Bu eseri de Cevat Şakir'in Oxford yıllarında veya sonrasında okumuş olması kuvvetle muhtemeldir.

SONUÇ

Halikarnas Balıkçısı'nın ilk romanı olan *Aganta Burina Burinata* biyografik okumaya açık bir yapıttır. Romanda karakter bakış açısının, bunun sonucu olarak da ben-anlatıcı tekniğinin kullanılması, romana yazarın kendisini koyduğunu düşündürmekte, bu durum da "anlatıcı-ben" üzerinden biyografik çağrışımı ar-

tırmaktadır. Aile içi ilişkiler, denize ve gemi hayatına düşkünlük, çiftçiliğe merak bakımlarından hayat çizgisi pek çok yönüyle yazarınkine benzeyen ana karakterin yaşadıkları, tutku ve hayalleri yazarınkilerle büyük bir örtüşme göstermektedir. Bazı ikincil karakterler yazarın gerçek hayattaki tanıklıklarından izler taşımakta; olayların geçtiği Bodrum'da kara ve deniz mekânları gibi yönlerdeki örtüşmeler de romana otobiyografik bir hava vermektedir. Halikarnas Balıkcısı, *Aganta Burina Burinata*'da otobiyografik roman yazmaya amaçlamamış, romanını oluştururken biyografik verilerden yararlanmayı tercih etmiştir. Romandaki olayların yazarın hayatıyla birebir örtüşme göstermeyip önemli bazı noktalarda paralellik taşıması, özellikle de gerçek hayatta yazarın çocukluğundan ölümüne kadar devam eden deniz tutkusunun romanın akışını şekillendirmesi en dikkate değer noktadır. Yazar, bu tutkuyu yansıtırken sadece bir duygu ortaklığıyla yetinmemiş, çevreyle ilişkiden, aile içinde yaşadıklarından derlediklerini de roman kurgusu içinde kullanmıştır. Gerçek hayattan belirli bir mesafeyle romana yansıyan olaylar, insanlar, mekânlar vs. *Aganta Burina Burinata*'yı yazarın otobiyografisinden ciddi izler taşıyan bir roman yapmıştır.

DİPNOTLAR

- 1 İ. Hatice Orman, *Merhaba Halikarnas Balıkcısı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2005, s. 36
- 2 Halikarnas Balıkcısı'nın biyografisinin yazılışında şu kaynaklardan yararlanılmıştır: 1. *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, (ed. Murat Yalçın), c. 1, YKY, İstanbul, 2010; 2. Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık Yay., İstanbul, 2000; 3. Azra Erhat, *Mektuplarıyla Halikarnas Balıkcısı*, Çağdaş Yay., İstanbul, 1979; 4. Halikarnas Balıkcısı, *Mavi Sürgün*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2012; 5. İ. Hatice Orman, *Merhaba Halikarnas Balıkcısı*, Bilgi Yay., Ankara, 2005; 6. https://tr.wikipedia.org/wiki/Halikarnas_Balıkcısı (18 Haziran 2015)
- 3 Murat Bardakçı, "Yakın Tarihimizden Gerçek Bir Paşa Tecavüzü Olayı", *Hürriyet*, 02.12.2001
- 4 Kemal Sülker, *Anılara Yolculuk*, YAZKO Yay., İstanbul, 1983, s. 37-38
- 5 Azra Erhat, *Mektuplarıyla Halikarnas Balıkcısı*, 2. bs., Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1979, s. 151
- 6 Halikarnas Balıkcısı, *Mavi Sürgün*, 19. bs., Bilgi Yayınevi, Ankara, 2012, s. 21
- 7 İsmet Kabağağaçlı Noonan, *Halikarnas Balıkcısı'nın Kızından Anılar Akın Akın*, 3. bs., Bilgi Yay., Ankara, 2010, s. 43.
- 8 Halikarnas Balıkcısı, *Mavi Sürgün*, s. 192-193
- 9 René Wellek-Austin Warren, "Edebiyat ve Biyografi", *Edebiyat Biliminin Temelleri*, (çev.: Ahmet Edip Uysal), KTB Yay., Ankara, 1983, s. 97
- 10 Mehmet Narlı, "Otobiyografi ve Roman/ Otobiyografik Roman", *Turkish Studies*, Volume 4/1, Kış 2009.
- 11 Yazarın ikinci romanı olan *Ötelerin Çocukları* (1965) da biyografisinin geniş olarak yansıdığı bir eserdir.
- 12 Halikarnas Balıkcısı, *Mavi Sürgün*, s. 206-207
- 13 İsmet Kabağağaçlı Noonan, *Halikarnas Balıkcısı'nın Kızından Anılar Akın Akın*, 3. bs., Bilgi Yay., Ankara, 2010, s. 28.
- 14 Azra Erhat, age., s. 147
- 15 Halikarnas Balıkcısı, "Uluç Ali", *Cumhuriyet*, 12 Ocak 1959, (Tefrika 11).
- 16 İsmet Kabağağaçlı Noonan, age., s. 65
- 17 Halikarnas Balıkcısı, *Aganta Burina Burinata*, 31. bs., Bilgi Yayınevi, Ankara, 2012, s. 7 (Makalede romandan yapılan alıntılarda verilen sayfa numaraları kitabın bu baskısına göredir.)
- 18 "Estetik mesafe" estetik öznenin yani yazarın kendisi ile estetik obje yani sanat yapıtı arasında oluşturduğu uzaklıktır. Estetik mesafe kavramı, sanat yapıtının gerçekle birebir örtüşmeme durumunu karşılar.

Sanat yapıtı gerçekte birebir örtüşme gösterdiğinde sanatsal özelliğinden uzaklaşır. Estetik mesafe uygulaması sayesinde, yazarlar eserlerini oluştururken daha sağlıklı estetik tepkiler verebilir. Biyografik veya otobiyografik özellik taşıyan romanlarda gerçek hayattaki olay, durum veya şahısların farklılaştırılarak romana aktarılması, bir başka ifadeyle gerçeği kurmacaya dönüştürürken yazarların gerçeğe ilişkin olarak yaptığı değişiklikler de “estetik mesafe” şeklinde kavramlaştırılabilir. Estetik mesafe tekniğinde; roman kahramanının cinsiyeti gerçek hayattakine göre farklılaştırılabilir, gerçek hayatta yaşanan şehir romanında değiştirilebilir, gerçek hayattaki meslek roman kahramanında değişikliğe uğrayabilir. Halide Edip, otobiyografik özellikler taşıyan *Handan* ve *Ateşten Gömlek* romanlarında kahramanlara kendi adı yerine başka adlar vermiş, *Handan*’da “Handan”ı, *Ateşten Gömlek*’te ise “Ayşe”yi tercih etmiştir. Peyami Safa’nın *Dokuzuncu Hariciye Koşuşu* romanında ise estetik mesafenin ilginç bir örneği olmak üzere romanda anlatıcı-ben olarak yer alan yazar tamamen isimsizleşmiştir.

- 19 Halikarnas Balıkcısı, *Mavi Sürgün*, 19. bs., Bilgi Yayınevi, Ankara, 2012, s. 90
- 20 age., s. 112
- 21 age, s. 181
- 22 age, s. 217
- 23 Azra Erhat, age., s. 72
- 24 age, s. 87
- 25 Halikarnas Balıkcısı, *Arşipel*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2011, s. 14
- 26 Azra Erhat, age., s. 273
- 27 Azra Erhat, age, s. 272
- 28 Halikarnas Balıkcısı, *Arşipel*, s. 14
- 29 Azra Erhat, age., s. 274-275
- 30 Azra Erhat, age, s. 174
- 31 Halikarnas Balıkcısı, *Mavi Sürgün*, s. 141
- 32 age, s. 142
- 33 age, s. 147-148
- 34 age, s. 178
- 35 age, s. 156-157
- 36 age, s. 157
- 37 age, s. 159-160
- 38 Azra Erhat, age., s. 84
- 39 Halikarnas Balıkcısı, *Mavi Sürgün*, s. 189-190
- 40 age, s. 190-191
- 41 age, s. 191-192
- 42 age, s. 218-219
- 43 age, s. 220
- 44 age, s. 223-224
- 45 Azra Erhat, age., s. 96
- 46 age, s. 134-135
- 47 İsmet Kabağaçlı Noonan, age., s. 22
- 48 Halikarnas Balıkcısı, *Mavi Sürgün*, s. 183
- 49 age, s. 23
- 50 Azra Erhat, age., s. 270
- 51 Halikarnas Balıkcısı, *Mavi Sürgün*, s. 90-91
- 52 age, s. 157
- 53 age, s. 28

KAYNAKÇA

- Bardakçı, Murat, “Yakın Tarihimizden Gerçek Bir Paşa Tecavüzü Olayı”, *Hürriyet*, 02.12.2001
- Erhat, Azra, *Mektuplarıyla Halikarnas Balıkçısı*, 2. bs., Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1979.
- Halikarnas Balıkçısı, *Ağanta Burina Burinata*, 31. bs., Bilgi Yayınevi, Ankara 2012.
- Halikarnas Balıkçısı, *Arşipel*, 3. bs, Bilgi Yayınevi, Ankara 2011.
- Halikarnas Balıkçısı, *Mavi Sürgün*, 19. bs., Bilgi Yayınevi, Ankara 2012.
- Halikarnas Balıkçısı, *Merhaba Anadolu*, 8. bs., Bilgi Yayınevi, Ankara 2010.
- Halikarnas Balıkçısı, “Uluç Ali”, *Cumhuriyet*, 12 Ocak 1959.
- Narlı, Mehmet, “Otobiyografi ve Roman/ Otobiyografik Roman”, *Turkish Studies*, Volume 4/I, Kış 2009.
- Necatigil, Behçet, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık Yay., İstanbul, 2000.
- Noonan, İsmet Kabaağaçlı, *Halikarnas Balıkçısı'nın Kızından Anılar Akın Akın*, 3. bs., Bilgi Yay., Ankara, 2010.
- Orman, İ. Hatice, *Merhaba Halikarnas Balıkçısı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2005.
- Sülker, Kemal, *Anılara Yolculuk*, YAZKO Yay., İstanbul, 1983.
- Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, (ed. Murat Yalçın), c. 1, YKY, İstanbul, 2010,
- Wellek, René; Warren, Austin, “Edebiyat ve Biyografi”, *Edebiyat Biliminin Temelleri*, (çev. Ahmet Edip Uysal), KTB Yay., Ankara, 1983.
- https://tr.wikipedia.org/wiki/Halikarnas_Balıkçısı (18 Haziran 2015)